

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2014

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż.   Grażyna Nachtman
mgr   Monika Puchalska

Warszawa 2014

Redakcja techniczna

Elżbieta Jasińska

Irena Mikołajczyk

Rafał Tarasiuk

Alicja Wituszyńska

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-464-5

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20

Tel.: +48 (22) 505 45 70

Tel./faks: +48 (22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Uwagi wstępne	7
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN.....	8
3. Analiza wyników standardowych.....	9
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych	9
3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych	9
3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych.....	12
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	33
3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	33
3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej ..	36
3.3. Wnioski	54

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie Polskiego FADN	8
Wykres 2	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	10
Wykres 3	Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	10
Wykres 4	Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)	11
Wykres 5	Wartość Standardowej Produkcji (SO) według typów rolniczych	12
Wykres 6	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	13
Wykres 7	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 9	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	15
Wykres 10	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 11	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 12	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	18
Wykres 13	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	18
Wykres 14	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji według typów rolniczych	19
Wykres 15	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 16	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	20
Wykres 17	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	21
Wykres 18	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	22
Wykres 19	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	22
Wykres 20	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	23

Wykres 21	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	24
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	24
Wykres 23	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	25
Wykres 24	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	26
Wykres 25	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	26
Wykres 26	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych	27
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ..	28
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	28
Wykres 29	Struktura aktywów według typów rolniczych.....	29
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych.....	30
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych	30
Wykres 32	Struktura pasywów według typów rolniczych.....	31
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	31
Wykres 34	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	33
Wykres 35	Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	34
Wykres 36	Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	34
Wykres 37	Wartość Standardowej Produkcji (SO) według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 39	Udział dzierzawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 40	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 41	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 42	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej	43
Wykres 49	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	46

Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	48
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej	48
Wykres 58	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 59	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 60	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 61	Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 62	Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 63	Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 64	Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej	52
Wykres 65	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	53

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas)
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Opracowanie zawiera analizę graficzną wraz z prostym komentarzem dotyczącym wybranych parametrów, opisujących wyniki uzyskane przez indywidualne certyfikowane ekologiczne gospodarstwa rolne, prowadzące w 2012 roku rachunkowość w ramach Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polski FADN). Pozyskane wyniki pochodzą z gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2004”², stanowiła co najmniej 4 000 euro. Gospodarstwa dla potrzeb analizy zostały pogrupowane według dwóch kryteriów, a mianowicie: typu rolniczego (TF8) i wielkości ekonomicznej (ES6).

Wyniki z gospodarstw ekologicznych nie są reprezentatywnymi dla gospodarstw ekologicznych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN. Ich dobór był przypadkowy. Gospodarstwa te znalazły się w próbie FADN dzięki spełnieniu ogólnych kryteriów doboru gospodarstw do próby z pola obserwacji, a nie kryteriów wyznaczonych dla doboru gospodarstw ekologicznych. Założenia te nie uwzględniają specyfiki gospodarstw ekologicznych.

Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych, w tym analizowane gospodarstwa ekologiczne, wynosiło w 2012 roku 738 073 gospodarstwa.

---

¹ Nachtman G., Puchalska M.: „Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

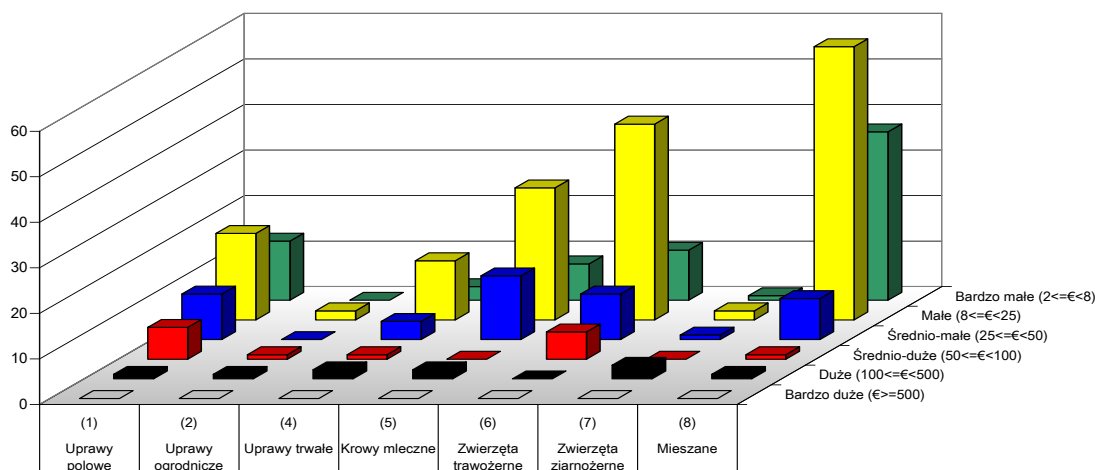
² Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L., Cholewa I., Osuch D., Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Rozkłady zostały zaprezentowane na wykresie (Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie Polskiego FADN

W 2012 roku w próbie Polskiego FADN było 315 certyfikowanych gospodarstw ekologicznych. Zdecydowana ich większość (patrz: Wykres 1) lokowała się w 3 najniższych klasach według klasyfikacji ES6. Oznacza to, że ich wielkość ekonomiczna nie przekroczyła wartości 50 tys. euro Standardowej Produkcji (SO). Większość gospodarstw, bo aż 168, miało rozmiar od 8 do 25 tys. euro SO. Wśród nich dominowały gospodarstwa o mieszanej działalności roślinnej i zwierzęcej oraz zajmujące się chowem krów mlecznych i zwierząt trawożernych. W grupie gospodarstw bardzo małych były 73 obiekty, a w grupie średnio-małych 48. W 2012 roku w próbie Polskiego FADN znalazło się tylko 10 gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO (dużych) i nie było w ogóle gospodarstw > 500 tys. euro SO (bardzo dużych).

W wyniku podziału gospodarstw według specjalizacji produkcji w oparciu o współczynniki „SO 2004” najwięcej ich zaklasyfikowało się do typu „Mieszane” (108 obiektów), 70 gospodarstw zaklasyfikowało się do typu „Zwierzęta trawożerne”. Gospodarstw ekologicznych typu polowego i produkujących mleko w 2012 było odpowiednio 50 i 53, a tylko 23 jednostki zajmowały się uprawami trwałymi.

3. Analiza wyników standardowych

Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłowia zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

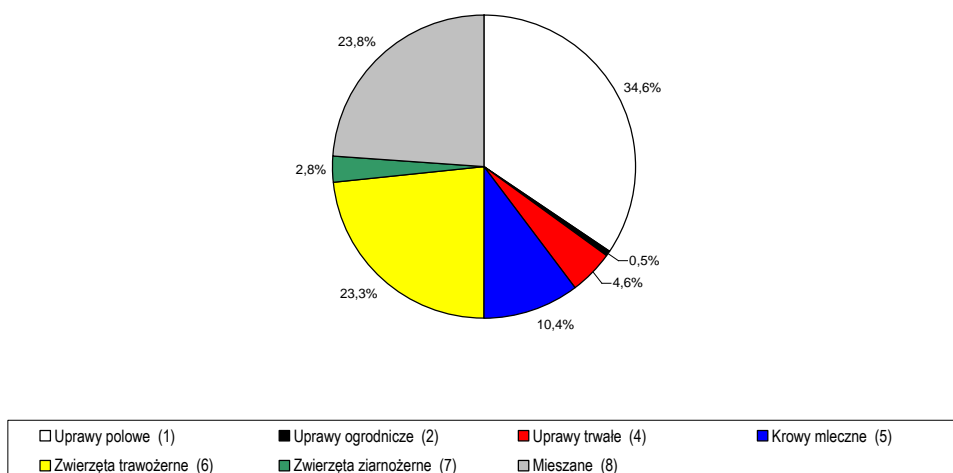
Przedstawione na wykresach kołowych dane strukturalne dotyczą wszystkich certyfikowanych gospodarstw ekologicznych biorących udział w badaniu Polskiego FADN w 2012 roku. Prezentując natomiast wspomniane parametry wynikowe nie opublikowano danych dla gospodarstw należących do dwóch typów produkcji (specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i chowie zwierząt ziarnożernych) oraz dla gospodarstw o klasie wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO (dużych). Wynika to z obowiązujących zasad nieupowszechniania danych FADN, dla grup liczących mniej niż 15 gospodarstw. W przypadku wspomnianych typów rolniczych sklasyfikowano odpowiednio 4 i 7 gospodarstw, natomiast pod względem wielkości ekonomicznej w grupie gospodarstw dużych było jedynie 10 obiektów.

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

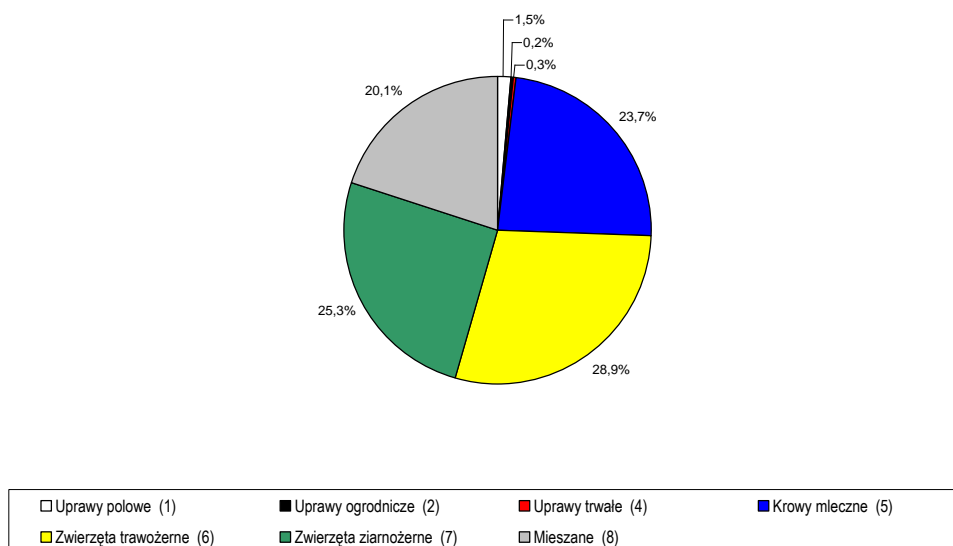
W próbie Polskiego FADN w 2012 roku spośród gospodarstw sklasyfikowanych według typów produkcji najwięcej użytków rolnych należało do jednostek specjalizujących się w uprawach polowych (34,6%). Zdecydował o tym średni obszar użytków rolnych tych gospodarstw, 3-krotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych, za wyjątkiem typu zwierzęta trawożerne, od których był wyższy 2-krotnie. Gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych miały niemal identyczny udział w wykorzystaniu ziemi – odpowiednio 23,8% i 23,3%. Gospodarstwa zajmujące się chowem zwierząt ziarnożernych oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych zajmowały niewielki odsetek użytków rolnych (odpowiednio 2,8% i 0,5%), przede wszystkim ze względu na ich niewielką liczebność w zbiorze Polskiego FADN (patrz: Wykres 2).

Wykres 2 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

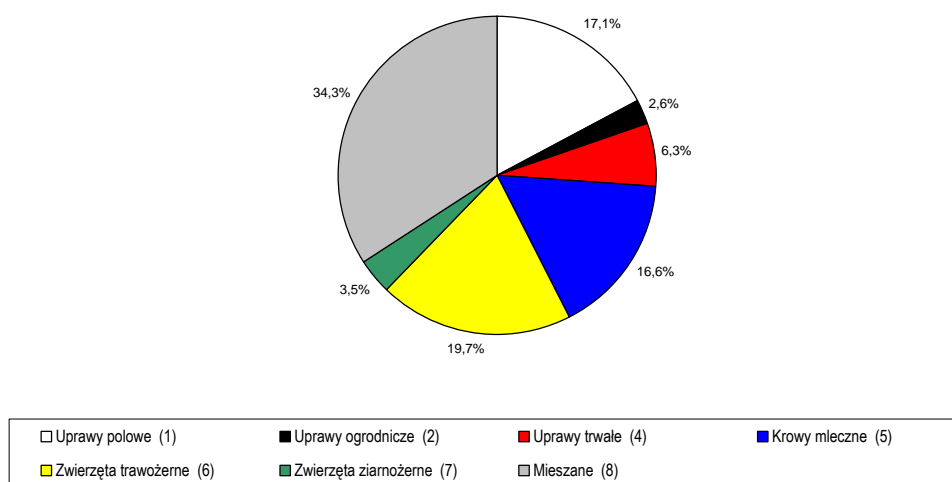
Wykres 3 wskazuje, że pogłowie zwierząt wyrażone w LU skoncentrowane było w czterech typach rolniczych, specjalizujących się głównie w produkcji zwierzęcej: zwierzęta trawożerne (28,9%), zwierzęta ziarnożerne (25,3%), krowy mleczne (23,7%) i produkcja mieszana (20,1%). W pozostały typach zwierzęta stanowiły łącznie około 2% ogólnej liczby jednostek przeliczeniowych.

Wykres 3 Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

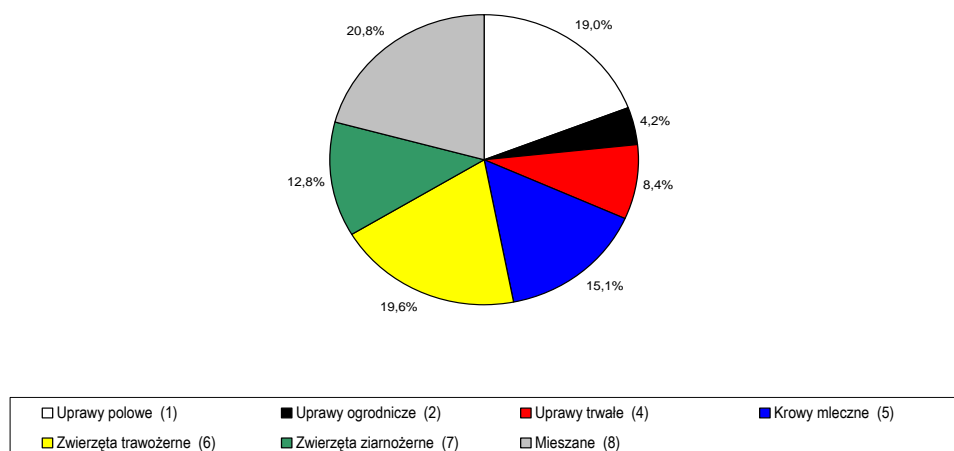

Najwięcej nakładów pracy absorbowały gospodarstwa z produkcją mieszaną - 34,3% osób pełnozatrudnionych (AWU). Wynika to z największej liczby tych gospodarstw w zbiorze gospodarstw ekologicznych, ale też z różnorodności produkcji i co ważne ze znacznie słabszego technicznego uzbrojenia pracy. W trzech typach produkcyjnych: krowy mleczne, uprawy polowe i zwierzęta trawożerne poniesione nakłady pracy były zbliżone i wynosiły od 16,6 do 19,7% AWU. Średnie nakłady pracy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach ogrodniczych były na poziomie około 3%, co spowodowane było niewielką reprezentacją tych gospodarstw w próbie Polskiego FADN (patrz: Wykres 4).

Wykres 4   Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

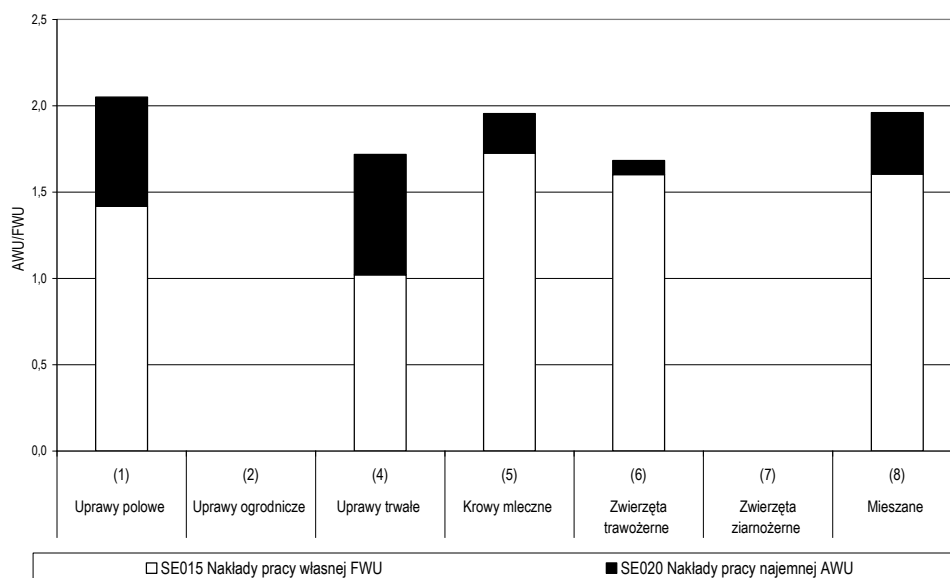
W tworzeniu Standardowej Produkcji (SO) porównywalny udział (od 19,0 do 20,8%) miały trzy typy rolnicze (uprawy polowe, chów zwierząt trawożernych oraz mieszane). Na uwagę zasługuje fakt, że reprezentowane tylko w liczbie 7 gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych wytworzyły aż 12,8% Standardowej Produkcji, czyli tylko około 3% mniej niż gospodarstwa z uprawami trwałymi (patrz: Wykres 5).

Wykres 5 Wartość Standardowej Produkcji (SO) według typów rolniczych**3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych**

Łączne nakłady pracy w poszczególnych typach rolniczych wahały się średnio w granicach od około 1,7 do 2,1 jednostki przeliczeniowej pracy (AWU). Najwyższe średnie nakłady pracy poniesiono w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, co wynika w dużym stopniu z ich 2-3-krotnie większej niż w pozostałych typach produkcyjnych wielkości obszarowej. Ponadto w strukturze upraw gospodarstw polowych występowały warzywa, których średni obszar był większy niż w gospodarstwach innych typów, a to skutkuje wzrostem zapotrzebowania na siłę roboczą. Gospodarstwa polowe, obok jednostek z uprawami trwałymi, korzystały też w największym stopniu z najmniejszej siły roboczej.

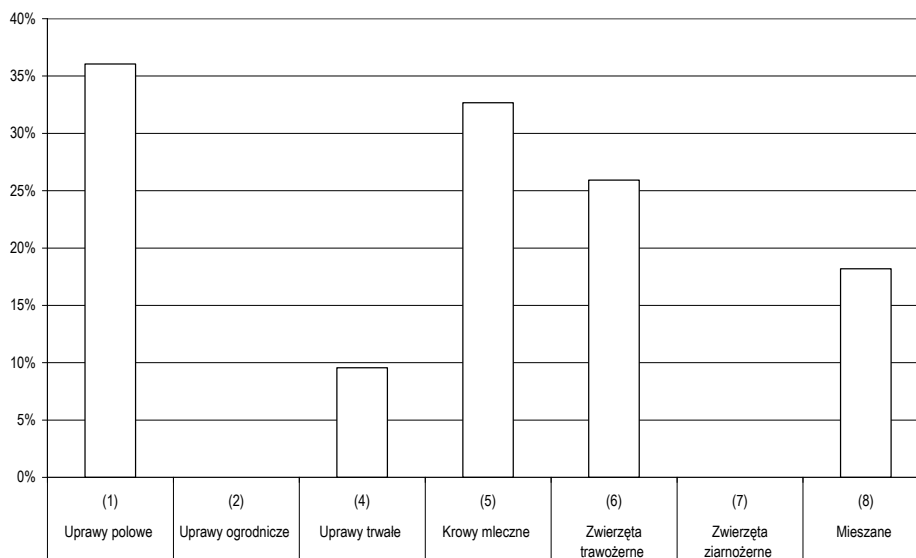
Warto zwrócić uwagę na najniższe nakłady pracy własnej w gospodarstwach prowadzących uprawy trwałe (1 FWU) (patrz: Wykres 6). Wynika to również ze spiętrzenia prac, zwłaszcza w okresie zbiorów, i potrzeby zatrudnienia pracowników spoza gospodarstwa. W gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych z kolei były najniższe nakłady pracy donajętej spośród wszystkich typów.

Wykres 6 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

W analizowanych typach gospodarstw ekologicznych zróżnicowany był udział ziemi dodzierżawionej w powierzchni użytków rolnych. Najwięcej gruntów dodzierżawiali rolnicy specjalizujący się w uprawach polowych (36%) oraz produkcji mleka (około 33%). Średnio poniżej 20% ziemi dodzierżawiano w gospodarstwach z produkcją mieszaną i tylko mniej niż 10% w gospodarstwach z uprawami trwałymi (patrz: Wykres 7).

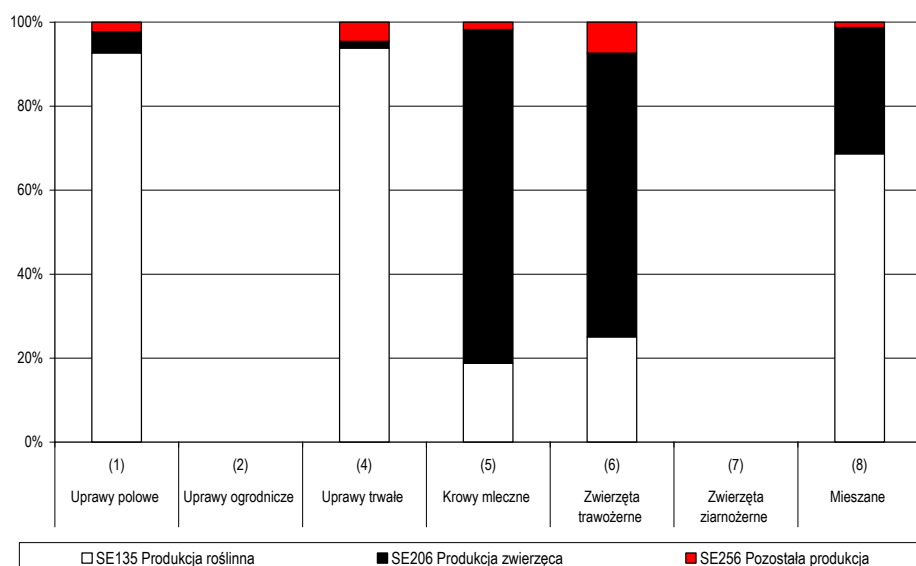
Wykres 7 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Udział produkcji roślinnej i zwierzęcej w tworzeniu produkcji ogółem był wynikiem specjalizacji gospodarstw ekologicznych. W związku z tym w gospodarstwach z uprawami trwałymi i polowymi dominowała produkcja roślinna (stanowiła powyżej 90% produkcji ogółem), a w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (mlecznych i prowadzących chów zwierząt trawożernych) produkcja zwierzęca. W gospodarstwach o mieszanym profilu produkcyjnym ponad 2-krotnie większy udział w wartości produkcji ogółem stanowiła produkcja roślinna niż zwierzęca. Dużym atutem dla tych gospodarstw były warzywa i owoce. Choć uprawiano je na niewielkich arealach, to korzyści ekonomiczne z tego tytułu były podobne jak z uprawy około 10 ha zbóż.

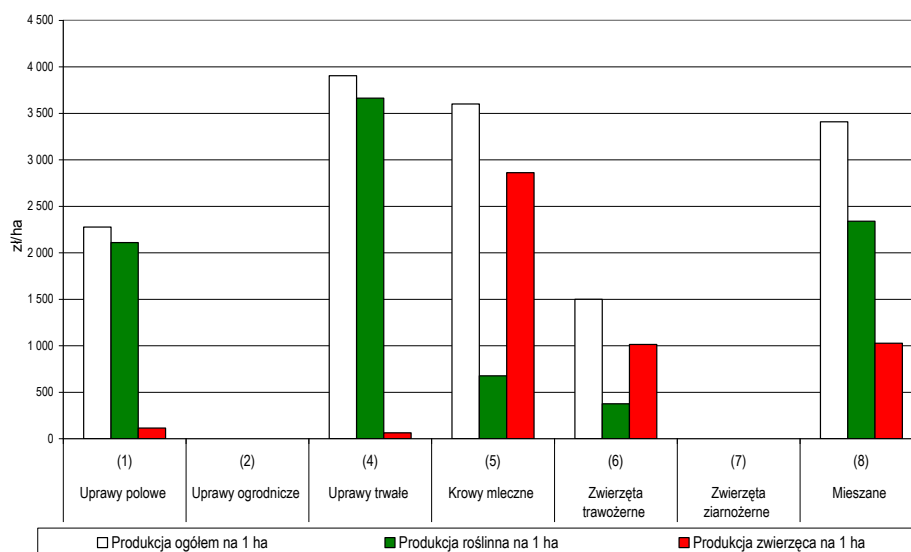
Niewielkie znaczenie we wszystkich typach rolniczych miała pozostała produkcja. Udział jej w wartości produkcji ogółem wahał się w poszczególnych typach od około 1 do 7% (patrz: Wykres 8).

Wykres 8   **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

Wśród pięciu przedstawionych typów rolniczych najwyższą produktywnością ziemi ogółem wyróżniły się gospodarstwa z uprawami trwałymi (blisko 4 000 zł/ha), zasadniczo produkujących owoce. Poziom produkcji ogółem średnio 3 400–3 600 zł/ha użytków rolnych osiągnęły gospodarstwa mleczne i z produkcją mieszaną, przy czym w pierwszych o wyniku zdecydował wysoki poziom produkcji zwierzęcej, a w drugim – dwukrotnie wyższa od zwierzęcej produkcja roślinna. W przypadku gospodarstw z uprawami polowymi produktywność ziemi ogółem wynosiła około 2 300 zł/ha, ale jeszcze niższa była w gospodarstwach prowadzące chów zwierząt trawożernych bo tylko 1 500 zł/ha. Przyczyna tak niskiej produktywności leży prawdopodobnie w niskiej jakości gleb, zwłaszcza upraw pastewnych, które stanowiły w gospodarstwach z bydłem opasowym 84% powierzchni użytków rolnych³. Były one głównie źródłem pasz dla chowanych zwierząt trawożernych, ale pozwoliły utrzymać obsadę na 1 ha powierzchni paszowej tylko na poziomie 0,49 LU, co przełożyło się na poziom produktywności. Produkcja roślinna uzyskana z 1 ha upraw była tu tylko na poziomie około 400 zł, a obsada zwierząt była o połowę niższa w porównaniu do gospodarstw mlecznych. Wśród pięciu typów produkcyjnych gospodarstw prowadzących chów zwierząt w systemie wypasowym były najmniej efektywne (patrz: Wykres 9).

Wykres 9   **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych**

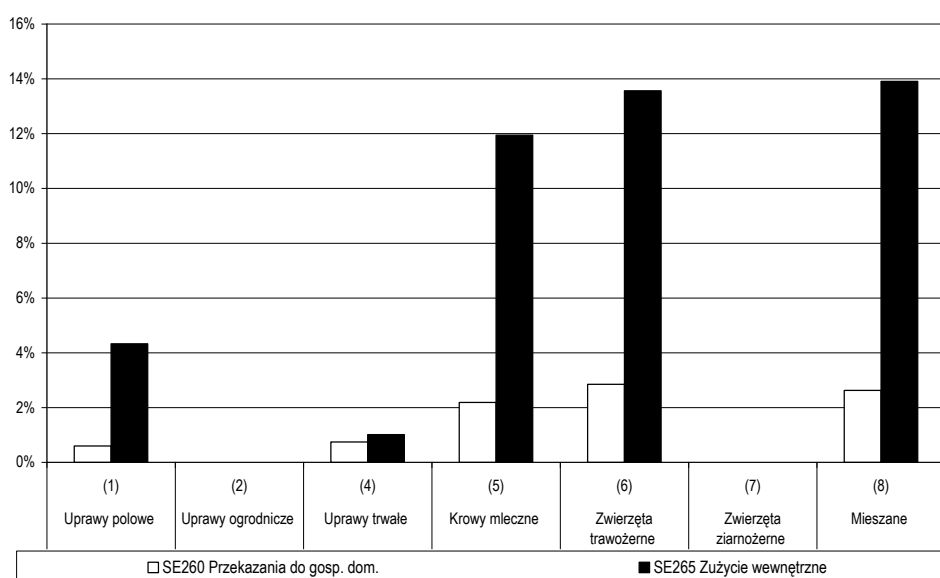

³ Nachtman G., Puchalska M.: „Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

Część wytworzonych produktów roślinnych i zwierzęcych w gospodarstwie rolnym bywa przekazywana do działalności operacyjnej oraz na potrzeby rodziny. Ekologiczne metody produkcji wymagają zastosowania ekologicznego materiału do produkcji; dlatego w dużej mierze pochodzi on z własnego gospodarstwa, w postaci między innymi materiału siewnego i pasz. W gospodarstwach prowadzących produkcję mieszaną, chów zwierząt trawożernych i krów mlecznych zużycie wewnętrzne było największe i kształtowało się w granicach 12-14% całkowitej wartości produkcji. Również udział przekazania produktów z własnego gospodarstwa na potrzeby rodziny był tu najwyższy. Własne produkty z gospodarstw zajmujących się uprawami polowymi i trwałymi w minimalnym stopniu wykorzystywano w domu (patrz: Wykres 10).

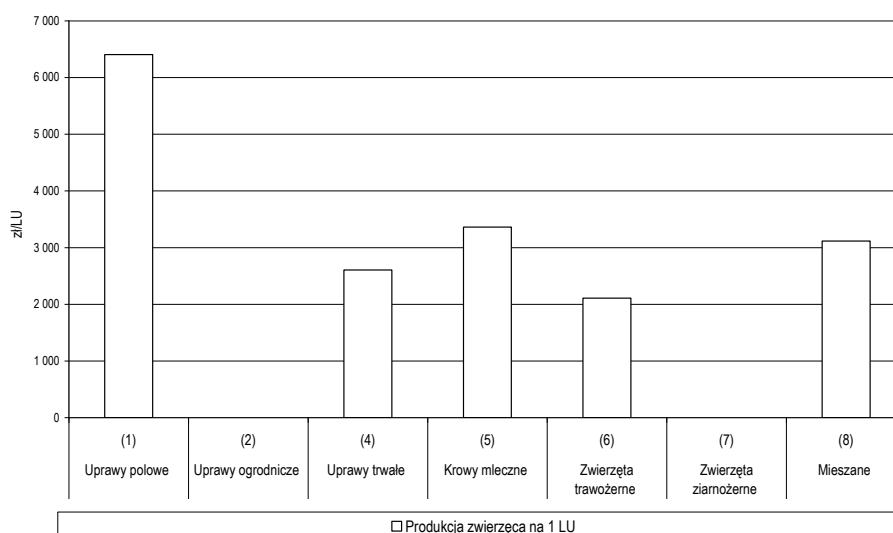
Wykres 10   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

W roku 2012 zaistniała wyjątkowa sytuacja jeśli chodzi o poziom produkcji zwierzęcej na jednostkę przeliczeniową LU. Najwyższą jej wartość uzyskano w gospodarstwach z uprawami polowymi – wynosiła ona 6 405 zł/LU (patrz: Wykres 11). Wnikliwsza analiza danych w bazie Polskiego FADN wykazała, że zgodnie z obowiązującymi zasadami typologii gospodarstw według „SO 2004” do typu polowego zaklasyfikowało się silne ekonomicznie gospodarstwo dwukierunkowe, specjalizujące się w uprawach polowych, ale jednocześnie utrzymujące kury nioski. Wysoka wartość produkcji jaj na skutek uzyskiwania wysokiej ceny w tym gospodarstwie spowodowała, że średnia wartość na 1 LU w całej grupie gospodarstw polowych ukształtowała się na tak wysokim poziomie.

Średnia wartość produkcji na 1 LU w gospodarstwach mlecznych i mieszanych wynosiła nieco powyżej 3 000 zł. Tylko około 2 000 zł/LU uzyskano z chowu zwierząt systemem wypasowym, co jak się przypuszcza wynika z ekstensywnego chowu ekologicznego, a przy tym niskiej wydajności pasz z powierzchni paszowej. Przypuszczalnie w tych gospodarstwach występował deficyt pasz, zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym. Do takiego stwierdzenia upoważnia bardzo niska produktywność roślin (patrz: Wykres 9).

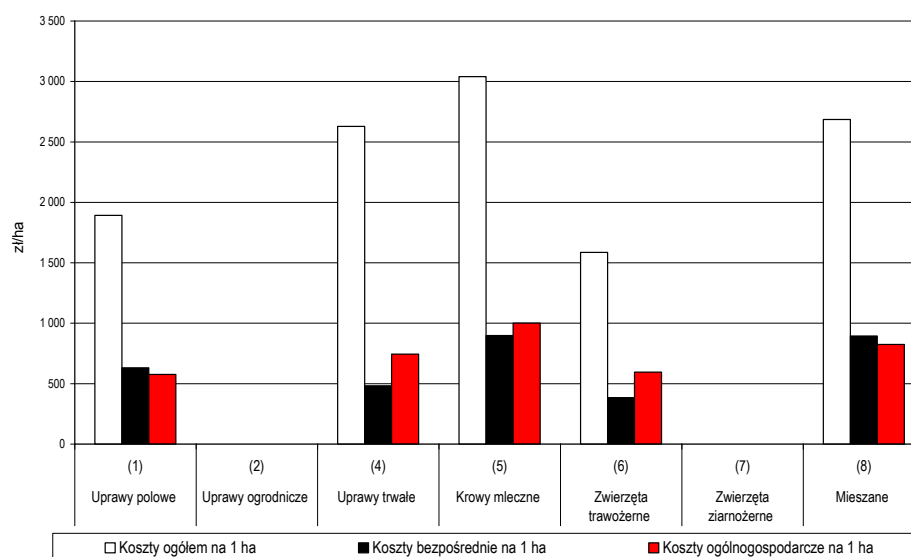
Wykres 11   **Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**

Koszty produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych wynosiły średnio od 1 600 do 3 000 zł w poszczególnych typach produkcji. Najwyższe były w przypadku gospodarstw mlecznych, gdzie również koszty bezpośrednie i ogólnogospodarcze były najwyższe (patrz: Wykres 12). Najniższe koszty poniesiono w chowie zwierząt trawożernych, ale też uzyskano tu najniższy poziom produkcji (patrz: Wykres 9).

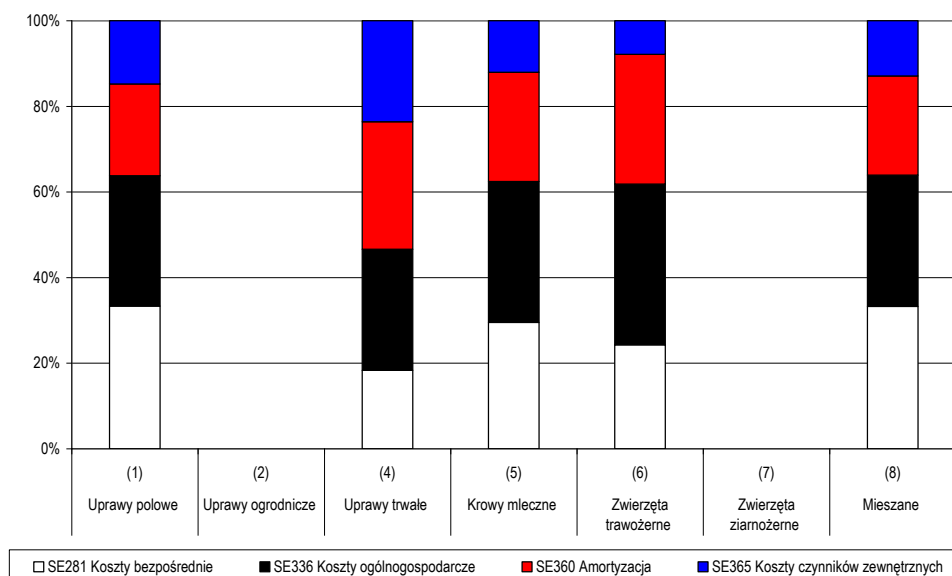
Trzeba podkreślić, że w gospodarstwach ekologicznych Polskiego FADN stosuje się wciąż dość niskie nakłady środków plonotwórczych, co obrazuje niski poziom ponoszonych kosztów bezpośrednich. Wśród analizowanych typów gospodarstw wynosiły one średnio od około 400 zł/ha (trawożerne) do około 900 zł (mleczne i mieszane). Koszty ogólnogospodarczych na 1 ha wynosiły średnio od około 500 do 1 000 zł (patrz: Wykres 12).

Wykres 12 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

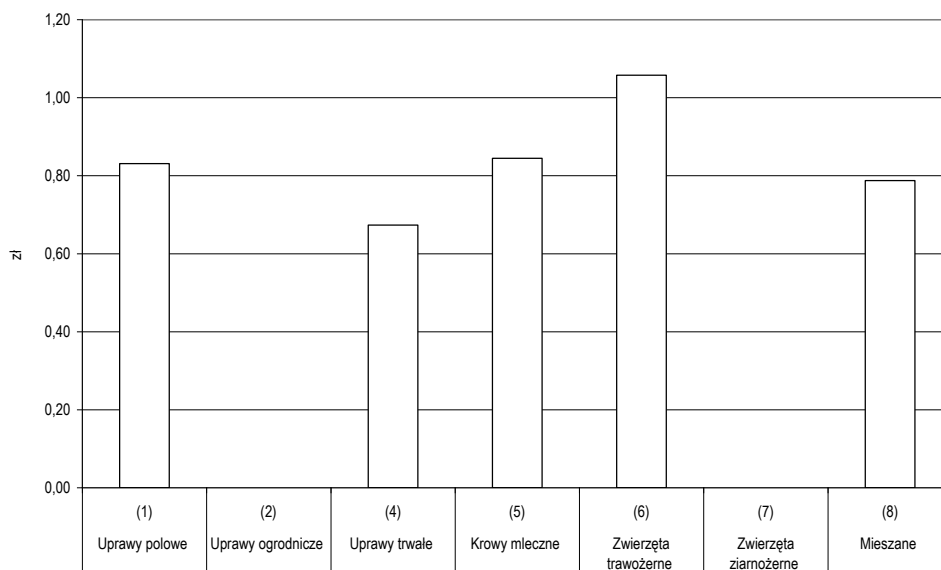
Wśród analizowanych typów gospodarstw istnieje zróżnicowanie w strukturze kosztów ogółem. Koszty bezpośrednie stanowiły od 18 do 33% kosztów ogółem. Najniższy ich udział wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych, które z kolei były najbardziej obciążone kosztami obcych czynników wytwórczych (24%), w tym głównie kosztami najemnej siły roboczej. Najmniej uzależnionymi od dostępu obcych czynników wytwórczych były gospodarstwa prowadzące chów zwierząt trawożernych, z kolei z dominującym udziałem kosztów ogólnogospodarczych (38%). W tym typie produkcji oraz w gospodarstwach z uprawami trwałymi był też najwyższy udział kosztów amortyzacji (30%) (patrz: Wykres 13). W gospodarstwach ze zwierzętami trawożernymi wystąpił wysoki stan wartościowy budynków, porównywalny do typu krowy mleczne. Może to być związane z przekształcaniem stada krów mlecznych w stado opasowe, w związku z nieopłacalnością produkcji mleka ekologicznego.

Wykres 13 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

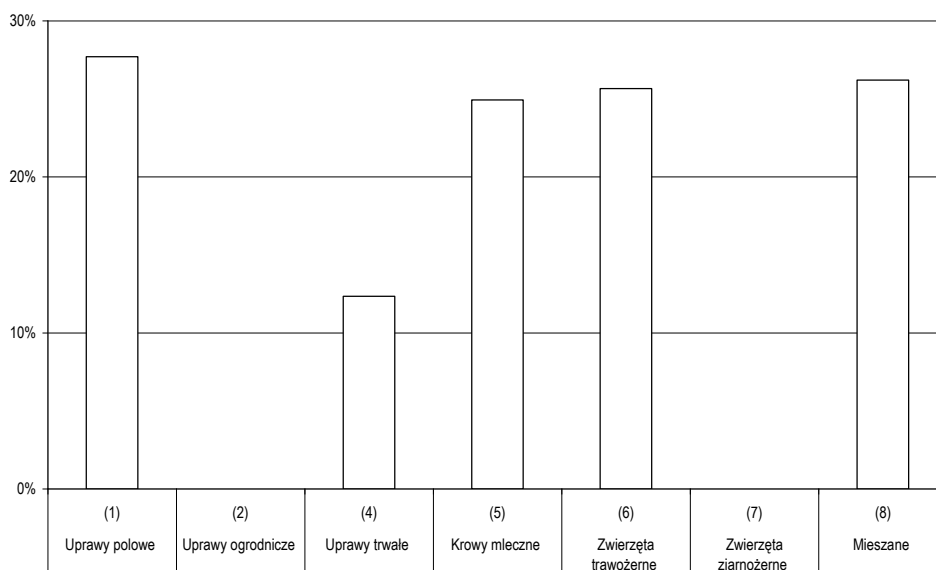
W 2012 roku najbardziej kosztochłonna była produkcja ekologiczna w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych, a przy tym wartość wytworzonej produkcji nie pokryła poniesionych kosztów. Koszt wytworzenia 1 zł produkcji wynosił 1,06 zł (patrz: Wykres 14). W pozostałych grupach gospodarstw uzyskano nadwyżkę produkcji w cenach rynkowych nad poniesionymi kosztami ogółem. Najwyższą efektywność poniesionych kosztów wypracowały gospodarstwa z uprawami trwałymi. Wytworzenia 1 zł produkcji kosztowało niespełna 70 groszy (patrz: Wykres 14).

Wykres 14 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji według typów rolniczych

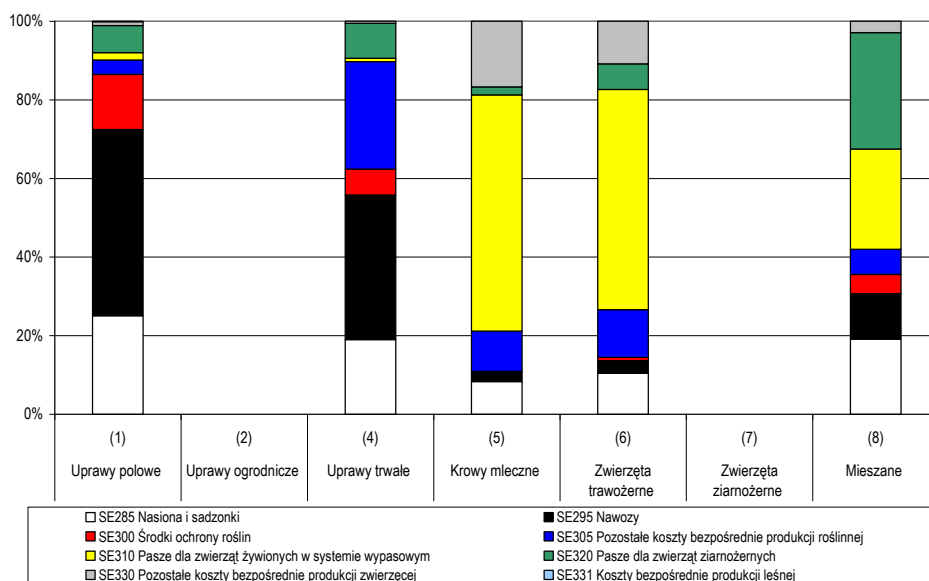
Wśród prezentowanych pięciu typów produkcji wyraźnie wyróżniał się na tle pozostałych typ uprawy trwałe, w którym relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem była najniższa i stanowiła około 12%. W pozostałych typach te relacje były dość zbliżone do siebie - na poziomie 25-28% (patrz: Wykres 15).

Wykres 15 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wykres 16 obrazuje strukturę kosztów bezpośrednich w poszczególnych typach rolniczych. Widoczne jej zróżnicowanie zależne jest od kierunku produkcji. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych i zwierząt trawożernych około 70% kosztów bezpośrednich stanowiły koszty pasz. Najniższy był tu natomiast udział kosztów nawozów (kilka procent), gdyż przy produkcji pasz własnych, stanowiących większość upraw w tych gospodarstwach, rolnicy stosowali niewielkie nawożenie. Nie stosowano tu w zasadzie środków ochrony roślin. W gospodarstwach z produkcją mieszaną gros kosztów (powyżej 50%) dotyczyło zapewnienia pasz dla chowanych zwierząt, zarówno trawożernych jak i ziarnożernych. Uprawy polowe i sadownicze wymagały z kolei stosowania nawożenia i ochrony roślin. Udział nawozów i środków ochrony roślin wynosił w gospodarstwach polowych powyżej 60%, a w sadowniczych powyżej 40% kosztów ogółem. Trzeba podkreślić, że w gospodarstwach z uprawami trwałymi ponoszone są też często koszty specjalistyczne, niezbędne do zrealizowania planowanej produkcji. Wchodzą one w skład pozostałych kosztów produkcji roślinnej, które stanowiły w analizowanych gospodarstwach w 2012 roku około 30% wartości kosztów bezpośrednich.

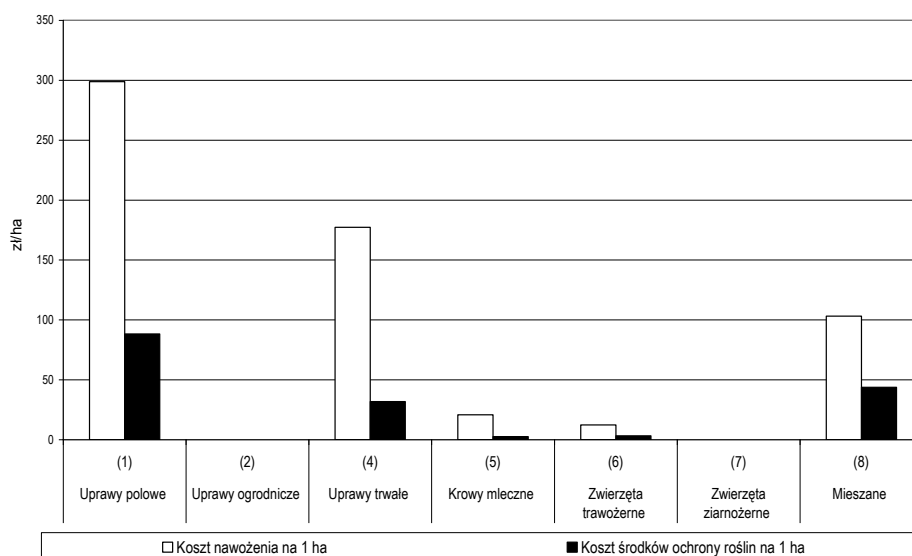
Wykres 16   **Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych**

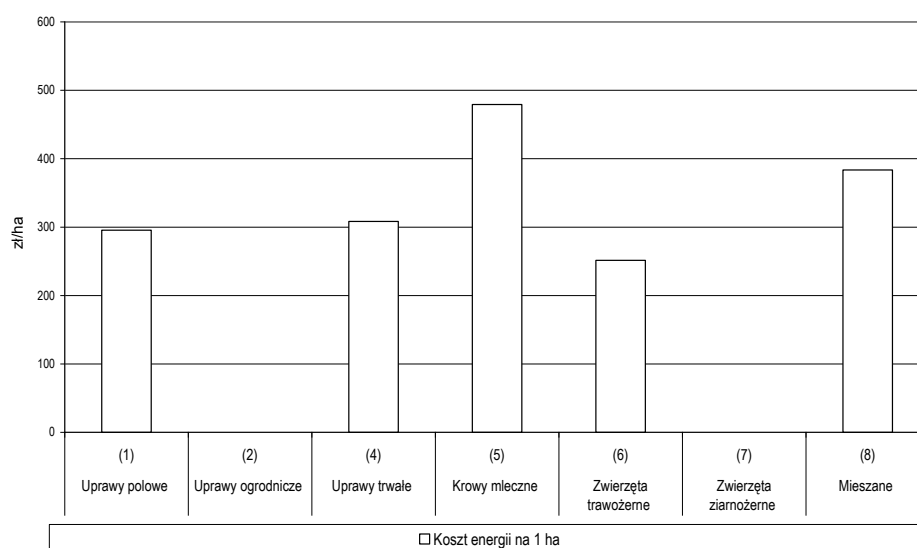
Zróźnicowanie udziału poszczególnych składników w strukturze kosztów bezpośrednich jest zależne od kierunku produkcji. Zilustrował to Wykres 16. O wydajności produkcji, zwłaszcza roślinnej, decydują w dużym stopniu nakłady zastosowanych plonotwórczych środków produkcji. Dla gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN charakterystyczny jest niski poziom intensywności produkcji, wyrażający się niskim zużyciem nawozów i środków ochrony roślin. Przekłada się to na niskie obciążenie kosztami w przeliczeniu na hektar użytków rolnych. Najwyższe koszty nawożenia i ochrony roślin poniosły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Koszty nawożenia w tych gospodarstwach wyniosły średnio około 300 zł/ha, a ochrony roślin 80 zł/ha (patrz: Wykres 17). Prawie o połowę niższe wspomniane koszty odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych – wyniosły odpowiednio około 180 i 30 zł/ha).

W przypadku gospodarstw prowadzących produkcję mleka i chów zwierząt trawożernych koszty nawożenia, a szczególnie ochrony roślin miały wymiar symboliczny. Na 1 ha użytków rolnych wydano zaledwie 10-20 zł na nawozy i około 3 zł na środki ochrony roślin (patrz: Wykres 17). Jednak należy pamiętać, że w metodyce FADN w kosztach nawożenia nie uwzględnia się zużycia własnych nawozów, a te gospodarstwa pod względem nawozowym były raczej samowystarczalne.

Wykres 17 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

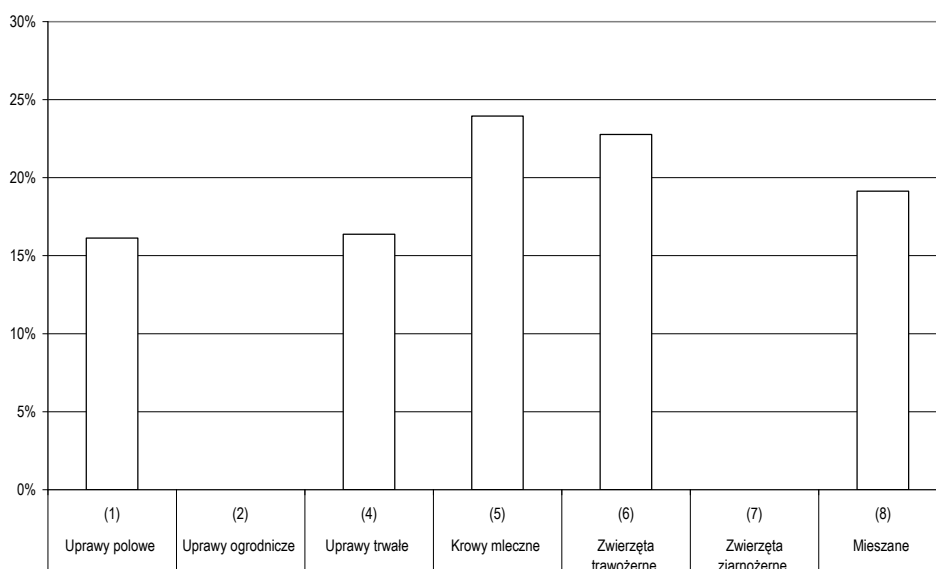
Wykres 18 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

Wykres 18 ilustruje koszt energii poniesiony na jednostkę powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych. Pojęcie energii obejmuje w tym wypadku energię elektryczną i paliwa. Największe koszty tego rodzaju poniesiono w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka (około 500 zł/ha) i produkcji mieszanej (około 400 zł). W przypadku pozostałych typów koszty energii kształtowały się w granicach 250-300 zł/ha ziemi.

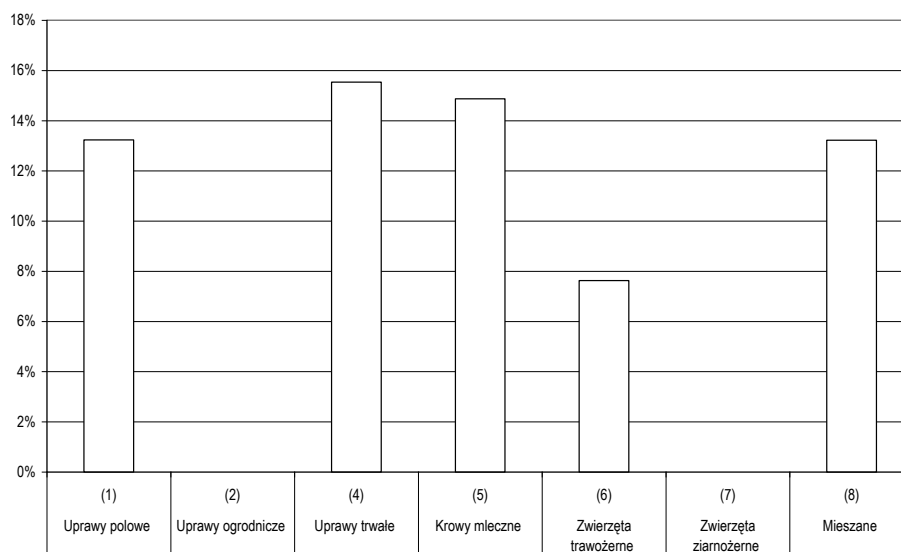
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wahał się od około 16 do 24%. Najniższy był w gospodarstwach z uprawami polowymi i trwałymi – na poziomie około 16%, a najwyższy w gospodarstwach z krowami mlecznymi (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

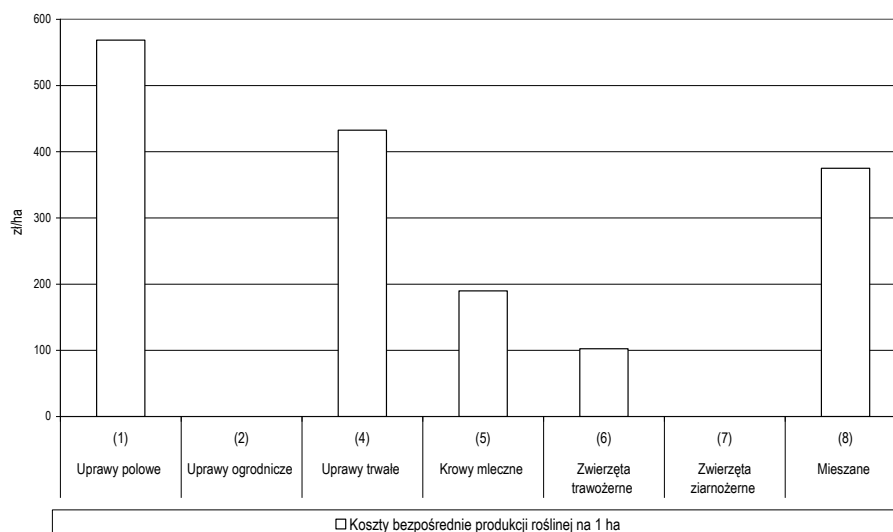
Wartość dodana netto (WDN) stanowi opłatę za wykorzystane do działalności wszystkie czynniki produkcji, własne i obce. Im mniejsze obciążenie obcymi czynnikami wytwórczymi tym wartość dodana jest bliższa wartości dochodu z rodzinnego gospodarstw rolnego. W 2012 roku w populacji gospodarstw ekologicznych najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto wykazały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i mleczne (około 15%). Najmniej – niespełna 8% WDN stanowiły te koszty w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 20).

Wykres 20   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

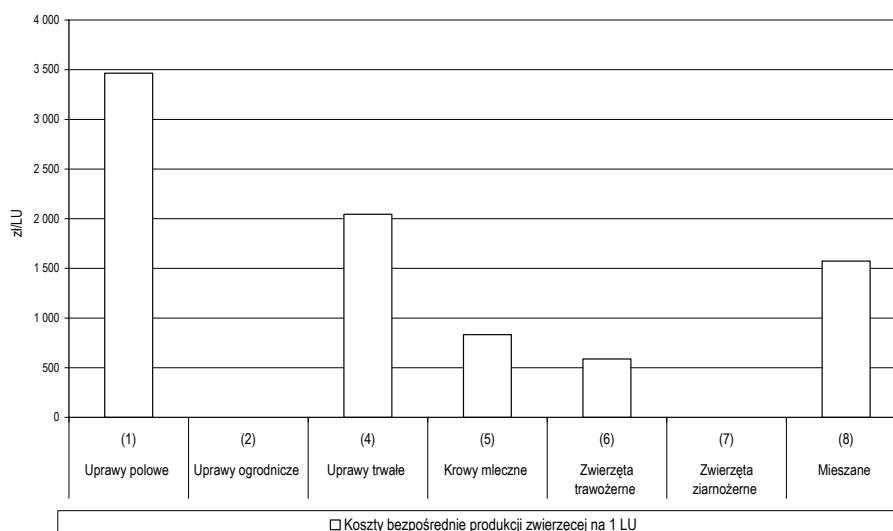

Jak wskazuje Wykres 21 wyższe koszty produkcji roślinnej ponosiły gospodarstwa, których celem jest wytwarzanie produktów roślinnych, a nie produktów zwierzęcych. Zatem w gospodarstwach z uprawami polowymi, trwałymi i mieszaną produkcją kształtowały się one w przedziale od 580 do 380 zł/ha. W gospodarstwach z produkcją mleka i zwierząt żywionych systemem opasowym były nawet kilkakrotnie niższe.

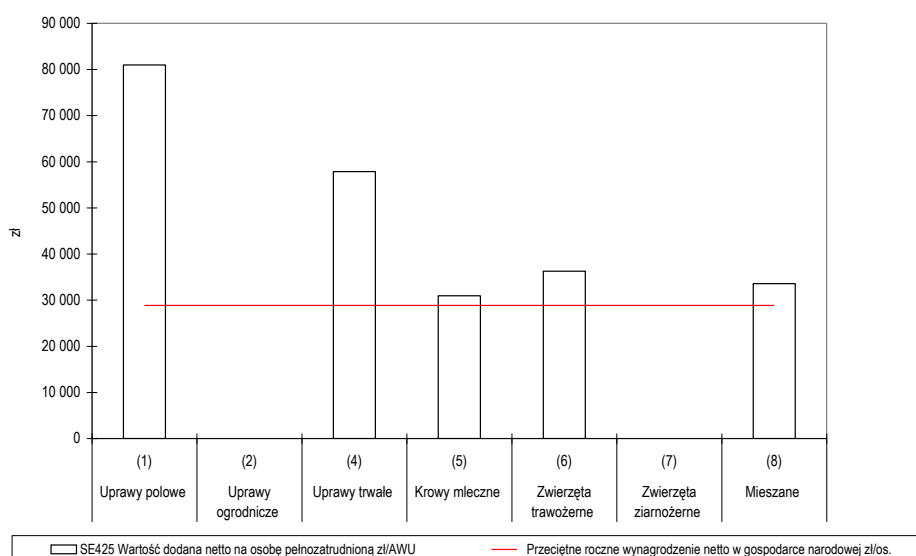
Wykres 21 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

W przypadku kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej poniesionych na 1 LU najwyższy był koszt chowu zwierząt w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych – prawie 3 500 zł/LU. Wynika to z prowadzenia dość intensywnej produkcji drobiu w jednym z gospodarstw w tym typie produkcji, o czym wspomiano na początku tego rozdziału. W gospodarstwach prowadzących produkcję mleczną i zwierzęta żywione sposobem wypasowym koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU były niskie w porównaniu do polowych, ale także 2-3-krotnie niższe niż w gospodarstwach z produkcją mieszaną. Kształtowały się w granicach 600-800 zł/LU. Świadczy to o wyborze bardzo ekstensywnego modelu produkcji w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 22).

Wykres 22 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wykres 23 przedstawia wartość dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną ogółem według typów rolniczych. W 2012 roku średnia wartość tego wskaźnika dla wszystkich typów gospodarstw była wyższa niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej, wynoszące 28 854zł⁴. Ponad dwukrotnie większą od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem osiągnęły gospodarstwa z uprawami trwałymi (około 58 000 zł). Wyjątkowo wysoką wartość dodaną (80 959/AWU) uzyskały gospodarstwa polowe; stanowiło to ponad 2 razy więcej niż gospodarstwa z mieszaną produkcją i produkcją zwierzęcą. Trzeba jednak pamiętać, że średni areal użytków rolnych w gospodarstwach polowych był ponad 2-krotnie większy.

Wykres 23 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

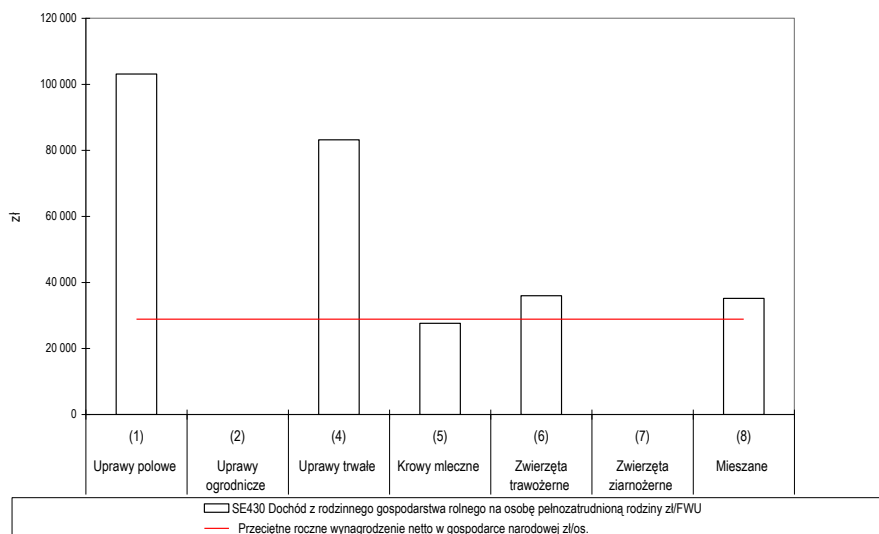

Wykres 24 wskazuje, że w zakresie średniego poziomu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (FWU) uformowały się wśród analizowanych typów produkcji dwie grupy. Pierwsza obejmuje gospodarstwa z uprawami polowymi i trwałymi, a w drugiej są mleczne, z produkcją mieszaną i chowem bydła opasowego. Gospodarstwa typowo roślinne (polowe i z uprawami trwałymi) miały dochody na FWU odpowiednio na poziomie około 103 i 83 tys. zł. W drugiej grupie gospodarstw rolnicy uzyskali dochody około 3-krotnie niższe. Najlepsze rezultaty osiągnęli rolnicy produkujący mleko krowie; średni poziom dochodu był nawet niższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Z tymi wynikami wiąże się nasilająca tendencja likwidowania krów mlecznych w polskich gospodarstwach ekologicznych, o czym wiadomo z danych GIJHAR-S⁵. Na przykład w 2010 roku liczba krów mlecznych wynosiła 23 583, a w 2011 roku 19 149.

⁴ Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

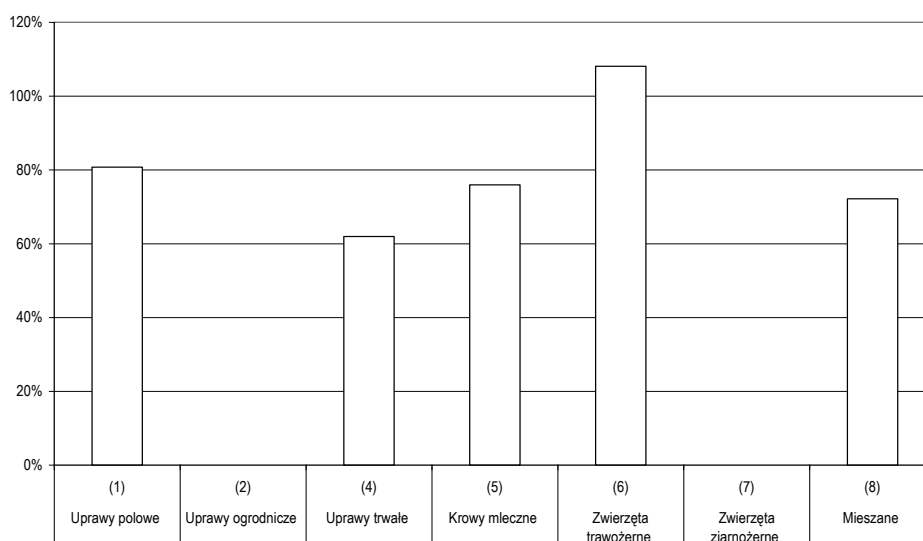
⁵ Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Wykres 24 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

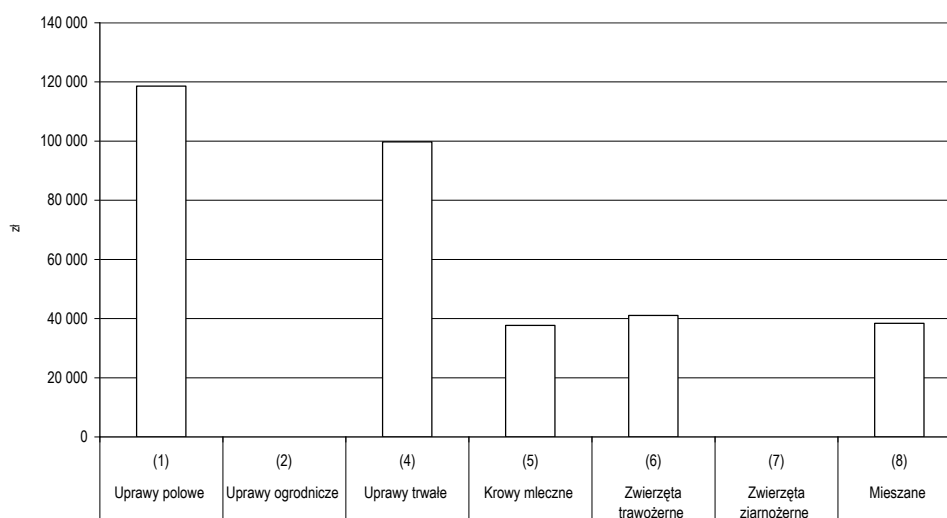
Wykres 25 przedstawia wpływ dopłat do działalności operacyjnej na wyniki finansowe gospodarstw. W przypadku gospodarstw prowadzących chów zwierząt trawożernych rolnicy ponieśli straty z tytułu realizowanego programu produkcji. W gospodarstwach tych 8% wartości pozyskanych dopłat posłużyło do pokrycia kosztów produkcji, a reszta stanowiła DzRGR (relacja dopłat do dochodu wynosiła tu 108%). Najmniejsze znaczenie miały dopłaty do działalności operacyjnej w tworzeniu dochodu gospodarstw z uprawami trwałymi (62%); co wynika z wysokiej produktywności tych gospodarstw w 2012 roku oraz uzyskania wysokiej efektywności poniesionych kosztów produkcji w porównaniu z pozostałymi typami produkcji. W pozostałych trzech typach (gospodarstwa mleczne, mieszane, polowe) dopłaty kształtowały się w zakresie 73-80% wartości DzRGR.

Wykres 25 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

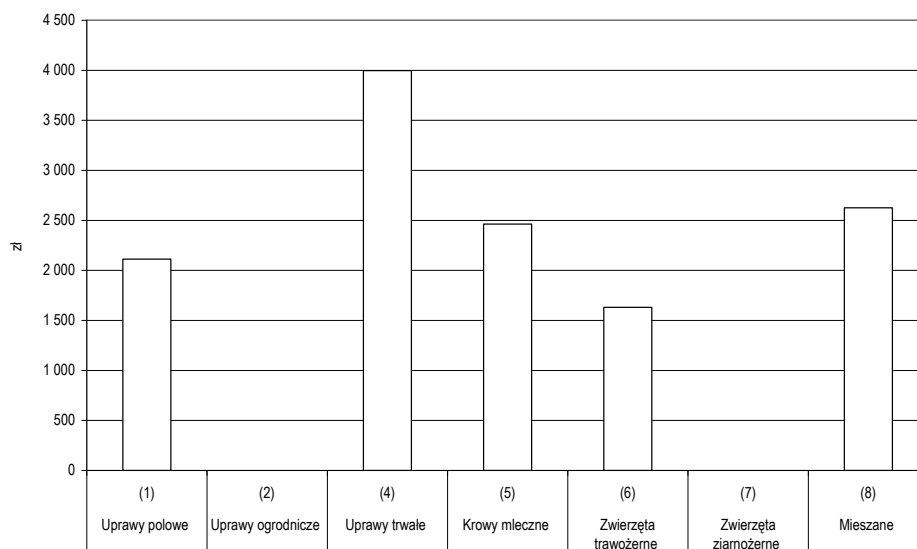
Wykres 26 wskazuje, że dochód pieniężny brutto mierzony przepływem pieniężnym na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najwyższy w przypadku gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych (prawie 120 tys. zł) i w gospodarstwach z uprawami trwałymi (100 tys. zł). Potencjalnie więc w tych dwóch typach gospodarstw rolnicy mieli najwyższą dynamiczną płynność płatniczą. W gospodarstwach pozostałych typów produkcyjnych dochód pieniężny na FWU ukształtował się na poziomie około 40 tys. zł. Wyniki te są jednak ściśle związane z niższą co najmniej 2-krotnie wartością dochodów na osobę pełnozatrudnioną w rodzinie rolnika.

Wykres 26 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych

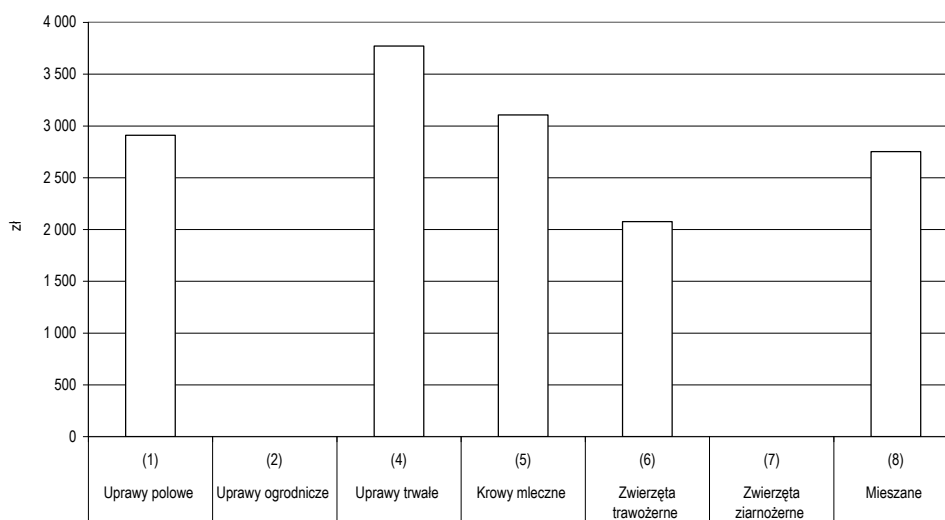

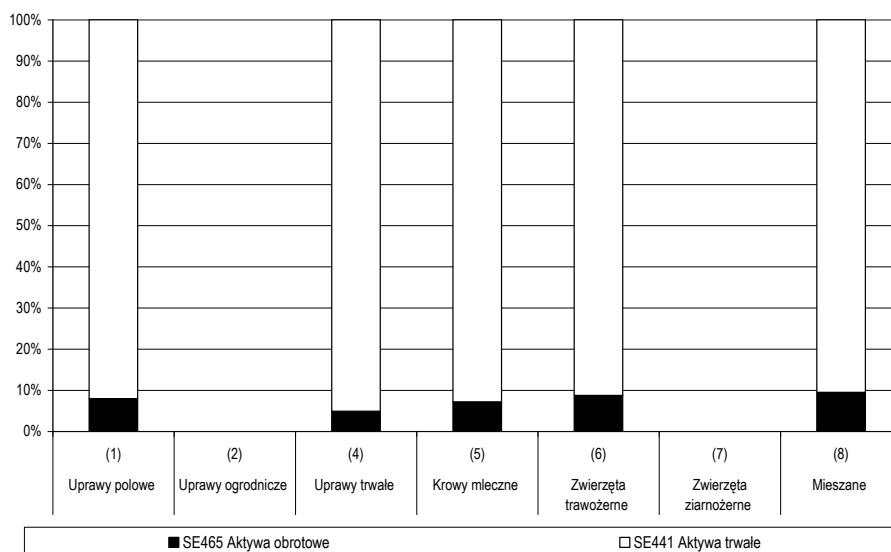
Analizując wartość dodaną netto na 1 ha UR (WDN) (Wykres 27) obserwujemy, że wykazuje ona duże zróżnicowanie między typami produkcji; podobnie jest w przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) – Wykres 28. WDN jest liczona na 1 ha powierzchni użytków rolnych ogółem, a DzRGR na 1 ha powierzchni użytków rolnych własnych. Korzystne dla rolników jest wdzierżawianie jak największych areatów ziemi, gdyż koszty dzierżawy są dość niskie, a przychody z tytułu użytkowania znacznie wyższe. Dlatego na ogół dochód na jednostkę użytków rolnych własnych bywa wyższy od wartości dodanej netto. Wartość dodana netto służy opłaceniu zużytych w procesie produkcji czynników wytwórczych (obcych i własnych). Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest natomiast nadwyżką należną rolnikowi po opłaceniu kosztów czynszów dzierżawnych, odsetek, pracy obcej. W 2012 roku za wyjątkiem typu uprawy trwałe, w których dzierżawiono tylko około 10% ziemi (patrz: Wykres 7), wartość DzRGR na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych była wyższa niż wartość dodana netto (patrz: Wykres 27 i Wykres 28).

Wykres 27 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

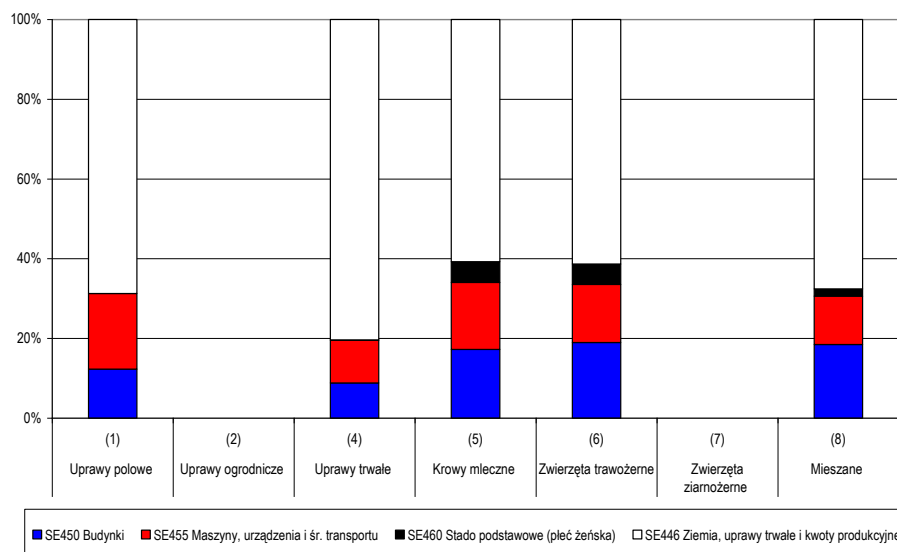

Wykres 29   **Struktura aktywów według typów rolniczych**

W strukturze aktywów poszczególnych typów produkcji dominowały aktywa trwałe, przy czym wśród nich wyróżniały się gospodarstwa z uprawami trwałymi z nieco wyższym ich udziałem (95%) w porównaniu do pozostałych (90-93%) (patrz: Wykres 29). Tym samym udział aktywów obrotowych nie sięgał nawet 10%, ale na najwyższym poziomie był w gospodarstwach z produkcją mieszaną.

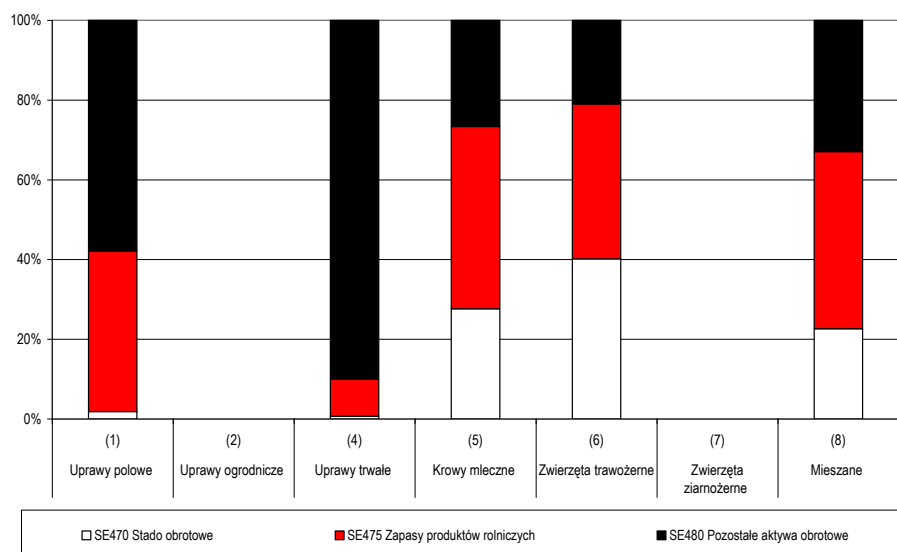
W strukturze aktywów trwałych największy udział we wszystkich typach rolniczych stanowiła ziemia z nasadzeniami upraw trwałych i kwotami produkcyjnymi (od 60 do 80%). Budynki stanowiły od 10% (uprawy trwałe) do niespełna 20% (gospodarstwa mieszane, z chowem zwierząt trawożernych). Podobny udział stanowiły maszyny, urządzenia i środki transportu (od 11 do 19%), z tym, że dominujące pod tym względem były gospodarstwa polowe i mleczne (patrz Wykres 30). W gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej (trawożerne i mleczne) około 5% aktywów trwałych stanowiły zwierzęta stada podstawowego.

Wykres 30   **Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych**

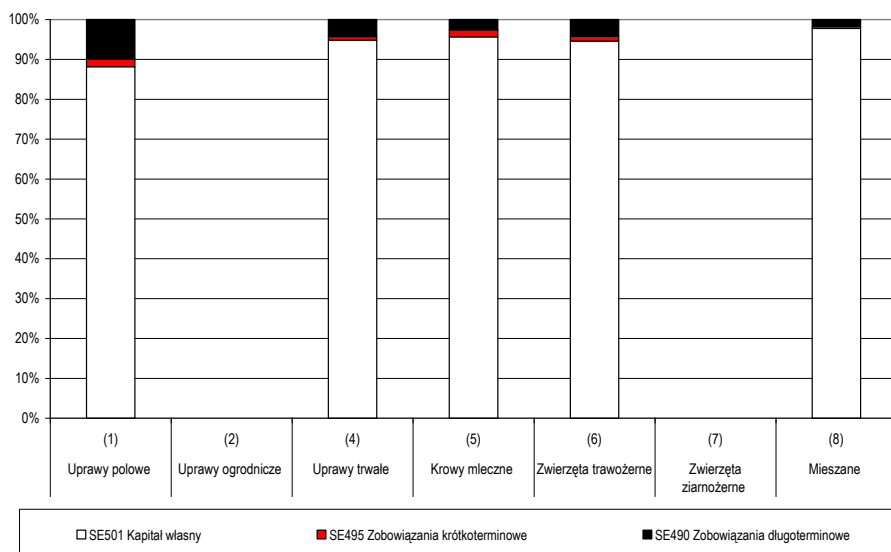

W strukturze aktywów obrotowych gospodarstw ekologicznych występowało duże zróżnicowanie w zależności od typu rolniczego. W przypadku gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej udział stada obrotowego wynosił najwięcej (40%) w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych, a w gospodarstwach mlecznych i mieszanych pozostawał na poziomie około 24% i 22%. Zapasy produktów rolniczych za wyjątkiem gospodarstw z uprawami trwałymi stanowił 39-46% aktywów obrotowych. W gospodarstwach z uprawami trwałymi najwyższy udział stanowiły pozostałe aktywa obrotowe (około 90%). W tej pozycji ujęte są m.in. należności krótkoterminowe, gotówka w kasie i na rachunku bankowym (patrz: Wykres 31).

Wykres 31   **Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych**

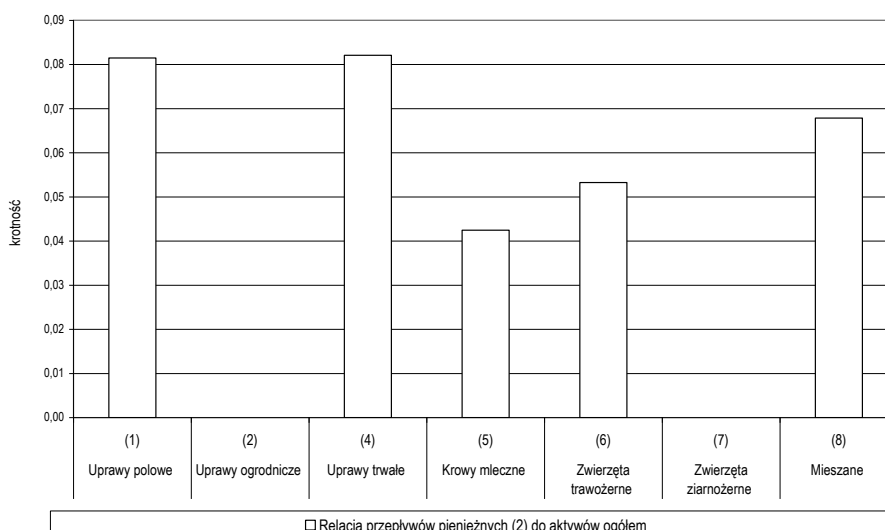

Wykres 32   **Struktura pasywów według typów rolniczych**

Gospodarstwa ekologiczne funkcjonowały głównie w oparciu o kapitał własny, który stanowił od 88 do 98% wartości pasywów ogółem. Gospodarstwa z uprawami polowymi w największym stopniu były finansowane kapitałem obcym. Zobowiązania w tych gospodarstwach stanowiły około 12% wartości pasywów, podczas gdy w grupie gospodarstw z produkcją mieszaną kapitał obcy stanowił około 2% wartości pasywów. W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe (59-84% zadłużenia ogółem) (patrz: Wykres 32).

Wykres 33   **Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych**

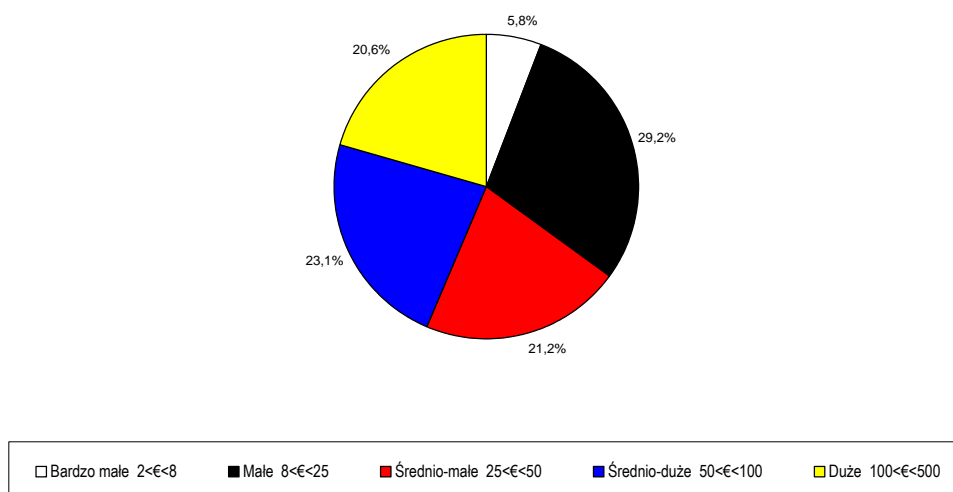
Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem ukazuje efektywność środków finansowych ulokowanych w majątku gospodarstwa rolnego. Oznacza więc tempo zwrotu tych środków, czyli im szybciej to następuje tym większa jest efektywność. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych oraz polowych. Najniższy poziom efektywności wykazywały gospodarstwa utrzymujące krowy mleczne (patrz: Wykres 33).

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO (małe) zajmowały niemal 1/3 ziemi (29,2%) znajdującej się w użytkowaniu 315 ekologicznych gospodarstw rolnych. Drugą grupę pod względem udziału użytków rolnych stanowiły gospodarstwa, których udział ziemi był dość podobny i wynosił od 20,6 do 23,1%. Należą do nich gospodarstwa duże, średnio-małe i średnio-duże (patrz: Wykres 34). Znamienne jest, że gospodarstwa duże (wielkość ekonomiczna od 100 do 500 tys. euro SO), występujące tylko w liczbie 10, dysponowały 1/5 powierzchni użytków rolnych. Tylko niespełna 6% ziemi było udziałem gospodarstw bardzo małych o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (patrz: Wykres 34).

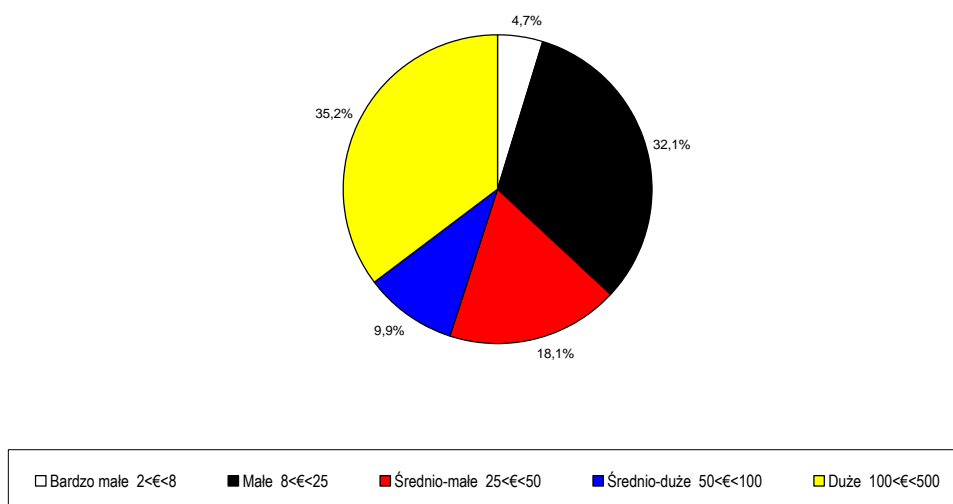
Wykres 34 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Jak wynika z danych (Wykres 35) najwyższa koncentracja pogłównia zwierząt wyrażona w jednostkach przeliczeniowych LU, stanowiąca przy tym ponad 1/3 tego zbioru wystąpiła w grupie 10 gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO. Dość zbliżony był udział pogłównia zwierząt w gospodarstwach małych (32,1%). W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO znajdowało się najmniej zwierząt (4,7% pogłównia).

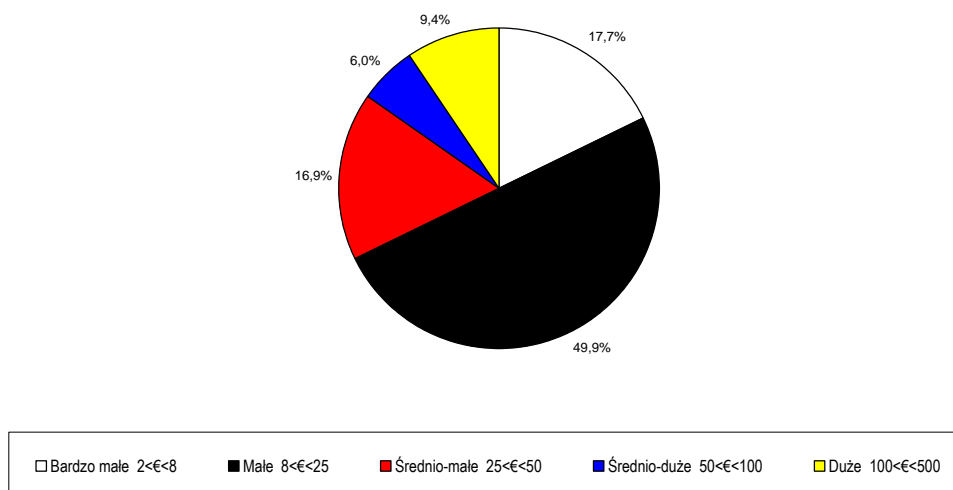
Warto w tym miejscu przypomnieć, że choć przedział gospodarstw bardzo małych obejmuje wielkość ekonomiczną od 2 do 8 tys. euro SO, to do próby Polskiego FADN należą gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 4 tys. euro SO.

Wykres 35 Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

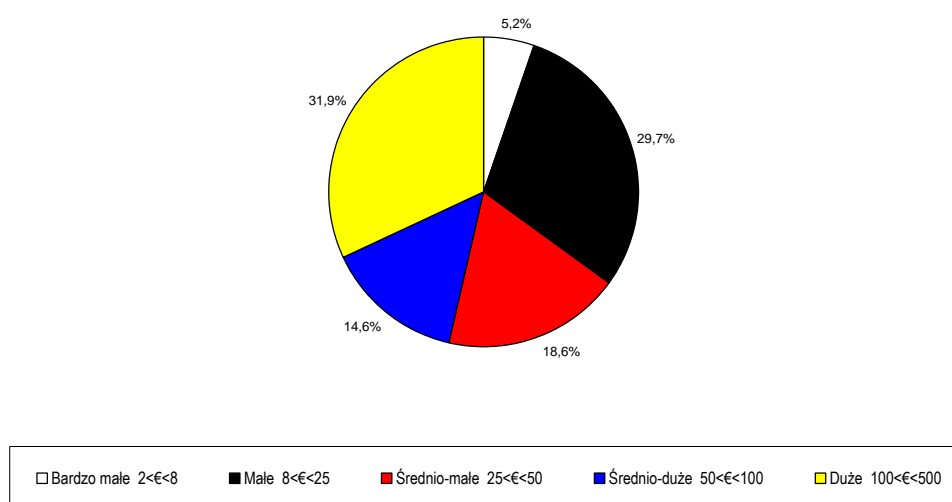
Nakłady pracy w 2012 roku skoncentrowane były w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO – stanowiły aż połowę wartości wyrażonej w osobach przeliczeniowych AWU (49,9%). Na zbliżonym poziomie były nakłady pracy w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO oraz od 25 do 50 tys. euro SO (odpowiednio 17,7% i 16,9%). W gospodarstwach pozostałych, o dwóch największych klasach wielkości ekonomicznej, skupione było 15,5% całkowitych nakładów pracy (patrz: Wykres 36).

Wykres 36 Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

W próbie Polskiego FADN w 2012 roku na 100% Standardowej Produkcji wytworzonej przez 5 grup gospodarstw 31,9% przypadło na gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO. Zatem grupa gospodarstw największych ekonomicznie, występująca w liczbie tylko 10 jednostek miała największy udział w tworzeniu SO całej próby gospodarstw ekologicznych w Polskim FADN. Kolejne 30% wartości SO wytworzyły gospodarstwa małe o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. SO. Pozostałe niespełna 40% Standardowej Produkcji było udziałem gospodarstw pozostałych, przy czym gospodarstwa najmniejsze ekonomicznie (bardzo małe) wytworzyły tylko 5,2% wartości SO (patrz: Wykres 37).

Wykres 37   **Wartość Standardowej Produkcji (SO) według klas wielkości ekonomicznej**

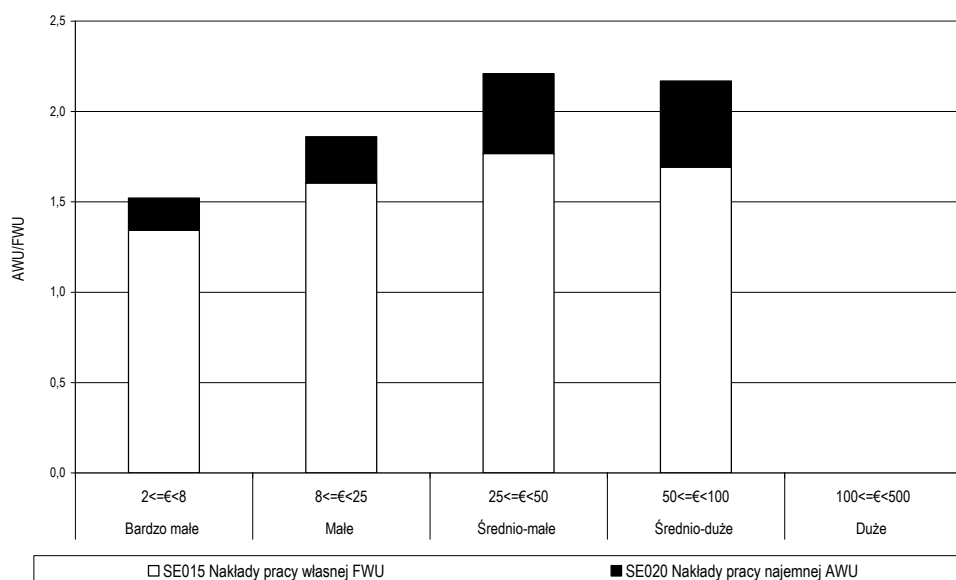

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

W tym podrozdziale przedstawione zostały wyniki gospodarstw czterech klas wielkości ekonomicznej, bo jak wspomniano wcześniej gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 50 do 100 tys. euro było tylko 10.

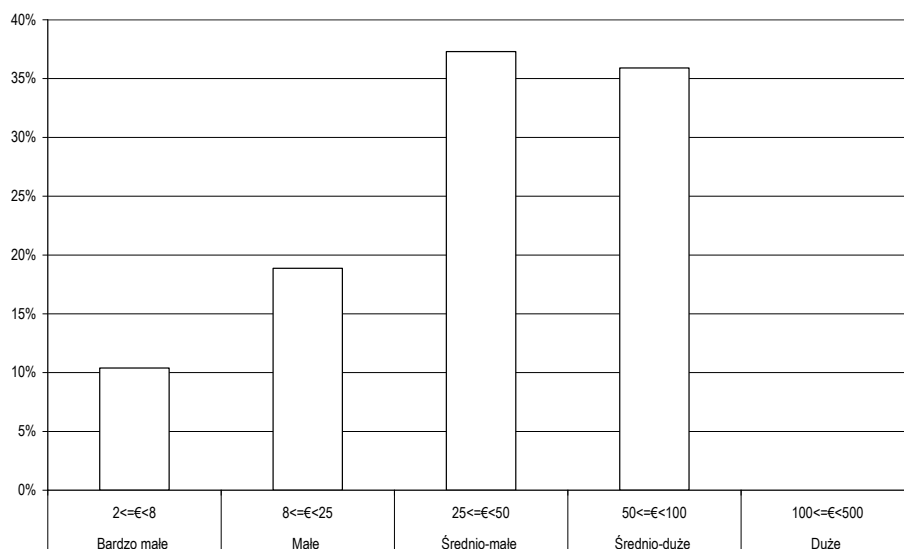
W gospodarstwach sklasyfikowanych według wielkości ekonomicznej poziom nakładów pracy wzrastał wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej – od około 1,5 do 2,2 AWU. Swą działalność gospodarstwa prowadziły głównie w oparciu o własną siłę roboczą. Nakłady pracy najemnej stanowiły od około 12 (gospodarstwa bardzo małe) do 22% (gospodarstwa średnio-duże) wielkości nakładów ogółem (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

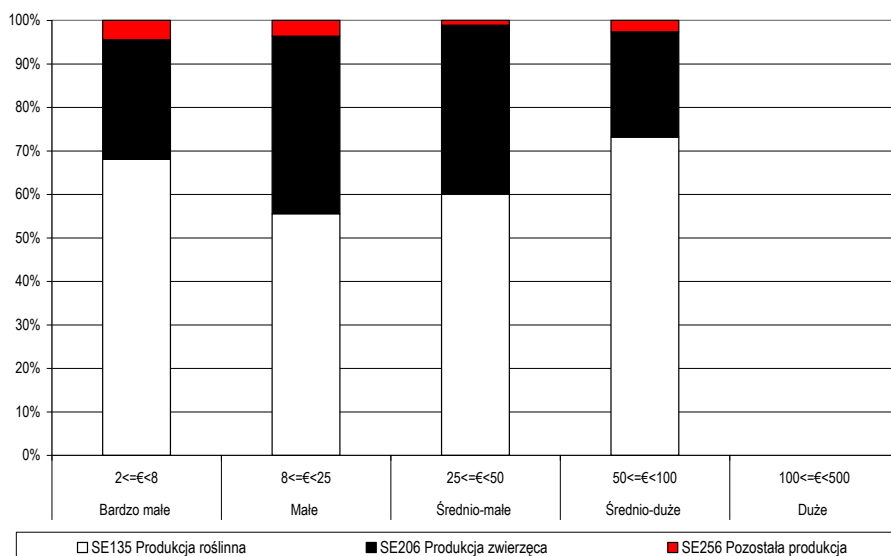
Między analizowanymi grupami gospodarstw istniały istotne różnice w strukturze własnościowej użytków rolnych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa zwiększał się udział ziemi dodzierżawionej (patrz: Wykres 39). Najwięcej gruntów dzierżawiły gospodarstwa średnio-małe – ich udział wynosił około 37% ogółu użytków rolnych. Najmniej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa bardzo małe – około 10% użytków rolnych.

Wykres 39   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

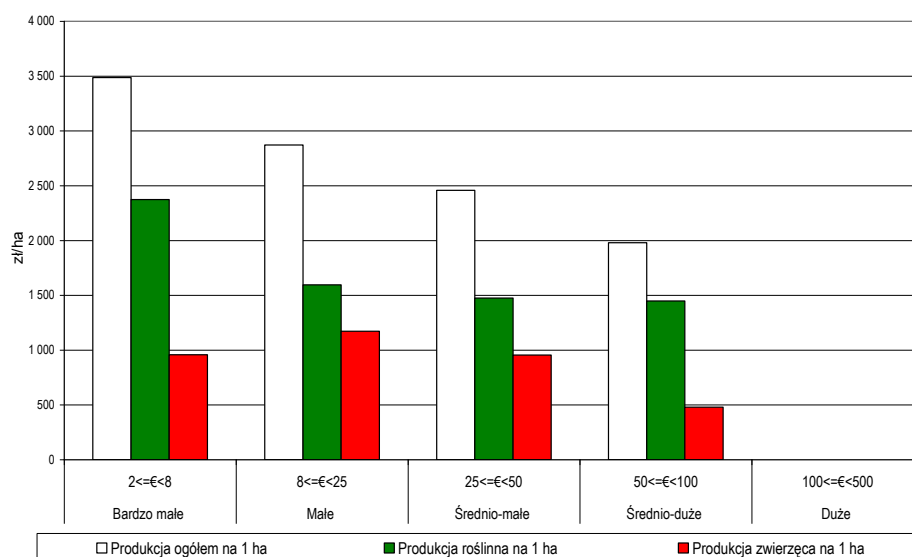

W strukturze produkcji wszystkich klas gospodarstw pogrupowanych według wielkości ekonomicznej dominowała produkcja roślinna. Jej udział oscylował wokół 70% w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (bardzo małych) i najsilniejszych ekonomicznie (średnio-dużych), a w pozostałych był w granicach 55-60%. Produkcja zwierzęca stanowiła najwięcej w gospodarstwach małych (41%) (patrz: Wykres 40). We wszystkich grupach niewielki był odsetek produkcji pozostałej; najwięcej stanowiła ona w gospodarstwach bardzo małych (około 5%).

Wykres 40   **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Wykres 41   **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej**

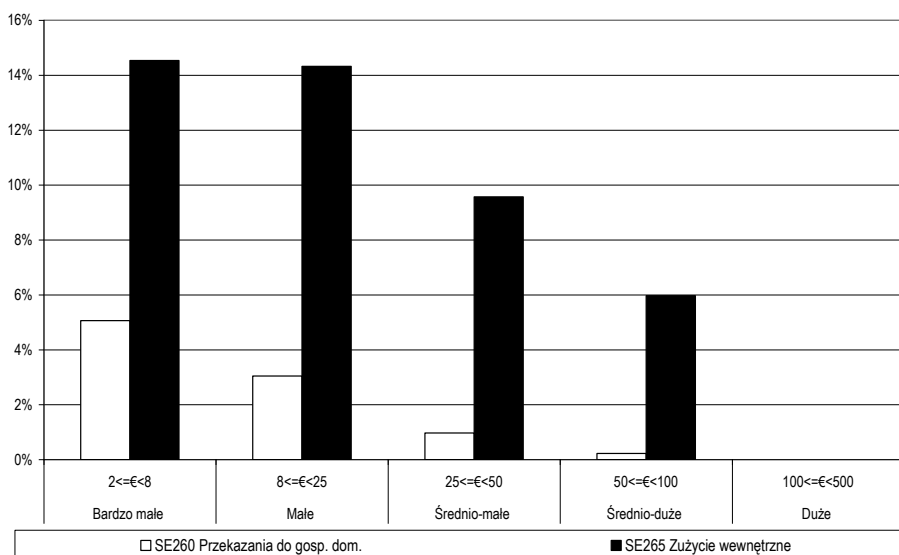

Produkcja ogółem na 1 ha UR wynosiła średnio około 3 500 zł w gospodarstwach bardzo małych i małych wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, zniżając się do poziomu 2 000 zł w gospodarstwach średnio-dużych. Zatem wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw następował spadek produktywności ziemi (patrz: Wykres 41), ale jak pokazuje wykres 44 także spadek kosztów ogółem na 1 ha. Trend spadkowy dotyczył także produkcji roślinnej, ale zaznaczył się on dość jednoznacznie między gospodarstwami bardzo małymi, a trzema grupami gospodarstw następnych klas wielkości ekonomicznej. Z poziomu około 2 400 zł/ha produkcji roślinnej w gospodarstwach bardzo małych nastąpił spadek o około 800-900 zł/ha w pozostałych (do poziomu około 1 500-1 600 zł). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, pomijając gospodarstwa bardzo małe, następował również spadek wartości produkcji zwierzęcej na 1 ha UR.

Spadek produktywności w gospodarstwach ekologicznych wynika z wielu czynników. Z doświadczeń FADN wynika, że najczęściej wysoka produktywność w małych ekonomicznie gospodarstwach to efekt dobrze zorganizowanej produkcji, ukierunkowania na produkcję surowców niszowych (np. warzyw, owoców), przestrzeganie zasad zamkniętego obiegu materii organicznej i wykorzystania zasobów siły roboczej, dokładności w wykonywaniu zabiegów pielęgnacyjnych, co w rezultacie przynosi wysoką wydajność produkcji wyższą produktywność ziemi. Opisany tu spadek produktywności ziemi wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw jest specyficzny dla gospodarstw ekologicznych. W gospodarstwach ogółem obserwujemy zjawisko odwrotne.

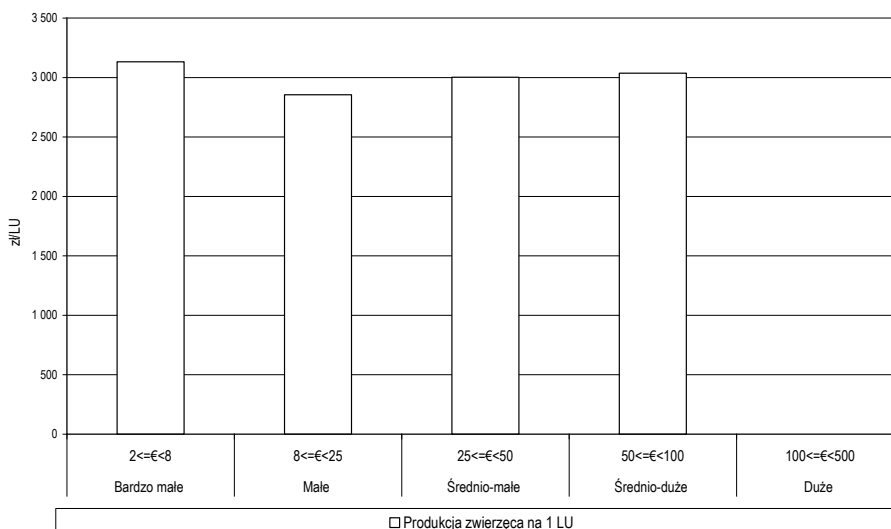
Wraz ze wzrostem średniej wielkości ekonomicznej gospodarstwa malała w strukturze produkcji ogółem wartość przekazania produktów i usług do użytku domowników. Na potrzeby wewnętrzne gospodarstwa przekazywano od około 6 do 15% wartości produkcji ogółem. W gospodarstwach najmniejszych ekonomicznie zużywano łącznie blisko 20% wytworzonej produkcji (patrz: Wykres 42).

Wykres 42   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

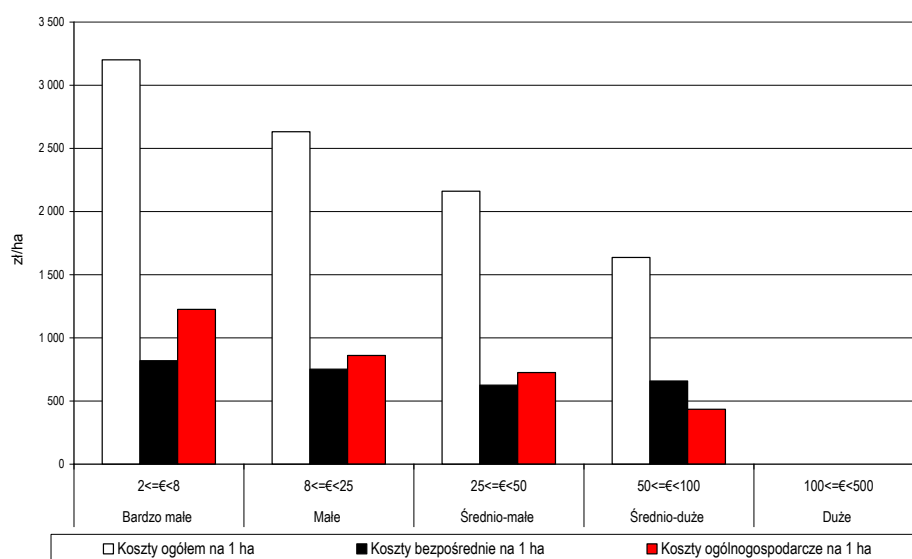
Średnia wartość produkcji zwierzęcej na jednostkę przeliczeniową zwierząt (LU), podobnie jak w przypadku produkcji ogółem na 1 ha, była najwyższa w gospodarstwach bardzo małych (3 132 zł). O około 100 zł była niższa w grupie gospodarstw średnio-małych i średnio-dużych, a w gospodarstwach małych była najniższa i wynosiła 2 854 zł/LU (patrz: Wykres 43). Obserwowane różnice produktywności zwierząt są niewielkie, prawdopodobnie statystycznie nieistotne.

Wykres 43   **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

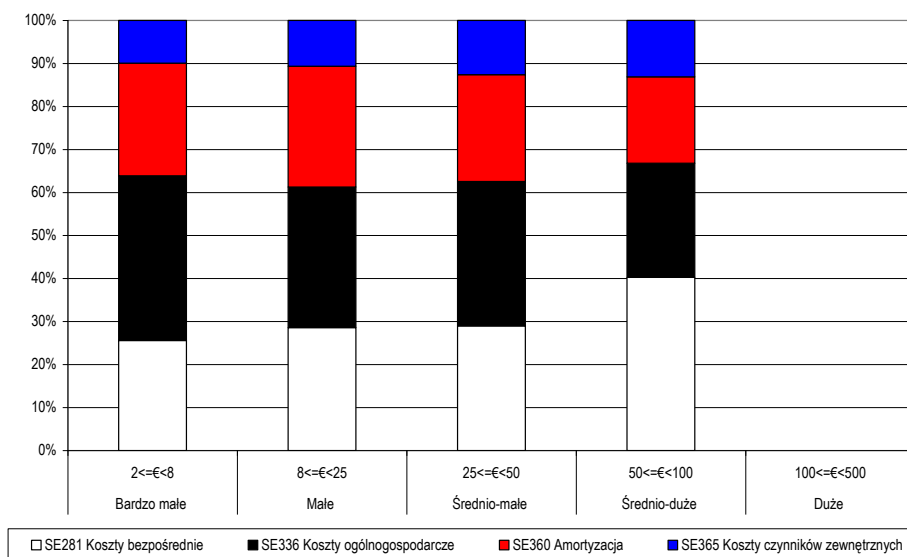

Wykres 44 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

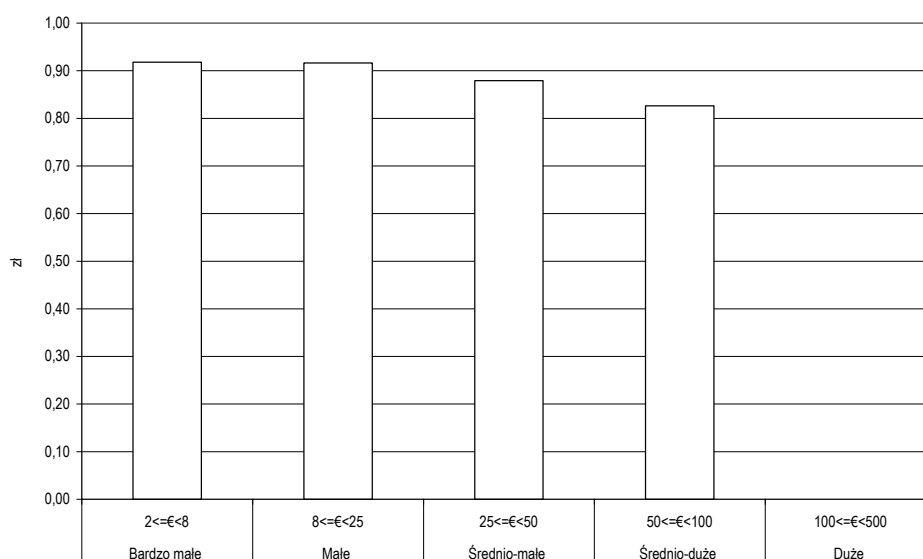
Najwyższe koszty ogółem, a także koszty związane bezpośrednio z procesem produkcji (bezpośrednie i ogólnogospodarcze) na 1 ha UR poniesiono w gospodarstwach bardzo małych. Koszty ogółem wynosiły około 3 200 zł, bezpośrednie około 820 zł/ha, a ogólnogospodarcze 1 200 zł. Ze wzrostem wielkości ekonomicznej następował spadek kosztów ogółem i kosztów ogólnogospodarczych. Koszty bezpośrednie wykazywały również tendencję malejącą, ale w grupie najsilniejszych ekonomicznie nieco wzrosły. Najniższa ich wartość to 626 zł na hektar w gospodarstwach średnio-małych. Niski udział kosztów bezpośrednich wynika ze specyfiki gospodarstw ekologicznych. Większe zróżnicowanie w odniesieniu do 1 ha UR dotyczyło kosztów ogólnogospodarczych, które wahały się od około 1 230 zł w gospodarstwach bardzo małych do tylko 430 zł w gospodarstwach średnio-dużych. Na podstawie zaprezentowanych danych można stwierdzić, że ze wzrostem potencjału ekonomicznego gospodarstw ekologicznych następowało obniżenie intensywności produkcji (patrz: Wykres 44).

Wykres 45   **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Zaprezentowana na wykresie 45 struktura kosztów ogółem gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 do 50 tys. euro jest dość zbliżona. Istotne różnice zarysowały się w składzie kosztów w gospodarstwach średnio-dużych. Przewaga udziału kosztów ogólnogospodarczych nad kosztami bezpośrednimi w trzech pierwszych grupach gospodarstw może wynikać z faktu, że korzystano tu w większym stopniu z własnych środków plonotwórczych, głównie nawozów naturalnych, co spowodowało ograniczenia zakupu tych środków. Wskazuje na to około 2-krotnie wyższa obsada zwierząt na hektar, dostarczających tychże nawozów. Koszty własnych nawozów w FADN nie są rejestrowane. Udział kosztów bezpośrednich w tych trzech grupach gospodarstw nie przekroczył 30% wartości kosztów ogółem; w gospodarstwach następnej klasy wielkości ekonomicznej (średnio-dużych) stanowiły one 40%, a koszty ogólnogospodarcze z kolei były poniżej 30% (patrz: Wykres 45). Gospodarstwa średnio-duże wyróżniał ponadto najniższy udział kosztów amortyzacji (20%) oraz wyższy nieco niż w pozostałych grupach gospodarstw udział kosztów czynników zewnętrznych. Co istotne – w ich składzie w porównaniu z pozostałymi grupami gospodarstw przewagę miały koszty zapłaconych czynszów dzierżawnych.

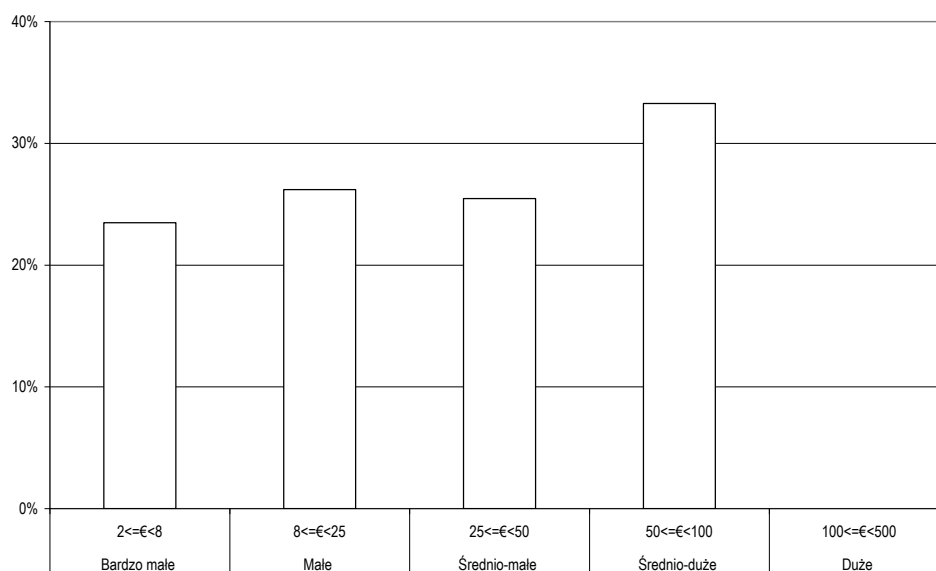
Dane zilustrowane na wykresie 46 wskazują, że w każdej z grup uzyskano nadwyżkę produkcji nad poniesionymi kosztami, a wzrastała ona wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Biorąc pod uwagę tylko poziom kosztów i uzyskaną produkcję można stwierdzić, że produkcja była opłacalna we wszystkich gospodarstwach. Jednak gospodarstwa najstarsze pod względem wielkości ekonomicznej na wytworzenie 1 zł wartości produkcji ponosiły aż 0,92 zł kosztów (patrz: Wykres 46).

Wykres 46 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

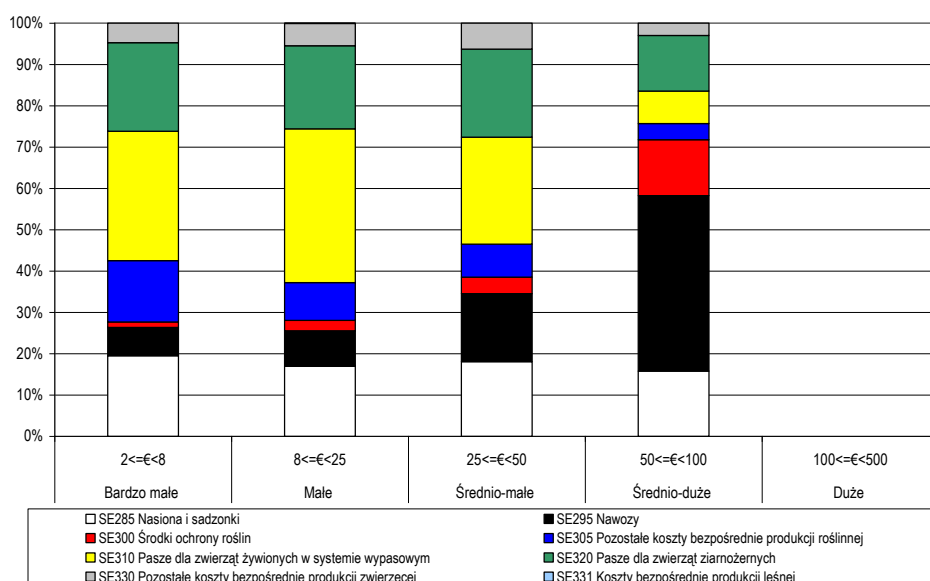
Wyniki rachunkowości w 2012 roku wskazują, że wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw ekologicznych relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem miała tendencję wzrostową. Udział kosztów bezpośrednich wynosił od 23% w gospodarstwach bardzo małych do 33% w gospodarstwach średnio-dużych (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

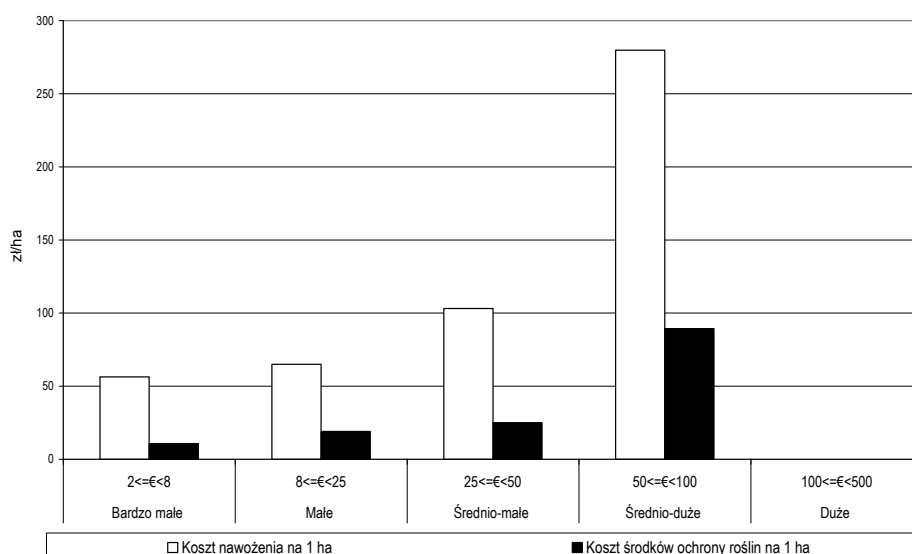

Struktura kosztów bezpośrednich gospodarstw była dość zróżnicowana. W gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych dominujący udział miały koszty pasz dla zwierząt chowanych w gospodarstwach. Łącznie dla zwierząt trawożernych i ziarnożernych wynosiły one odpowiednio 53, 57 i 47%. Wszystkie grupy gospodarstw charakteryzował dość podobny udział kosztu nasion – od około 16 do 20% w poszczególnych grupach gospodarstw. Gospodarstwa średnio-duże wyróżniał na tle pozostałych dominujący i przy tym wysoki udział kosztów nawozów i środków ochrony roślin (łącznie 56%) – tłumaczy to ich nastawienie na produkcję roślinną (patrz: Wykres 48).

Wykres 48   **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

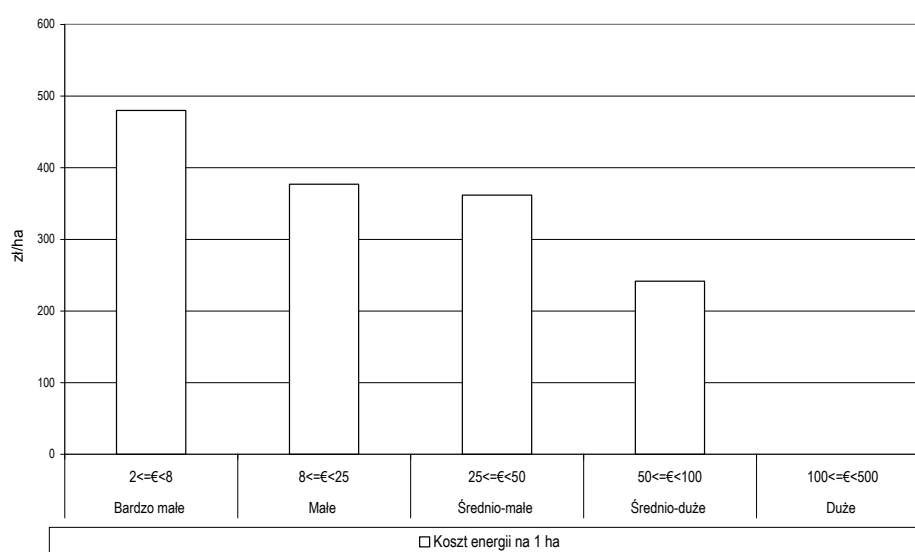

Wykres 49   **Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej**

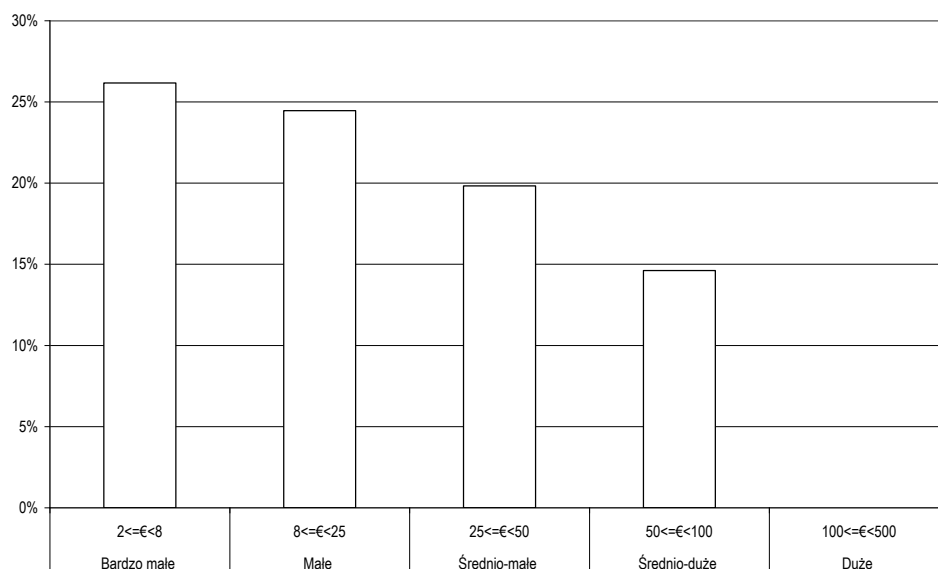
Jak wskazuje Wykres 49 gospodarstwa średnio-duże wyróżniły się w 2012 roku na tle pozostałych dość wysokim poziomem intensywności produkcji, mierzonej wielkością poniesionych kosztów nawożenia i ochrony roślin. W pozostałych grupach analizowanych gospodarstw ekologicznych koszty na hektar tych środków plonotwórczych były nawet kilkakrotnie niższe. Zauważyć można, iż poziom wspomnianych kosztów wzrastał ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W znacznym stopniu wiązać się to mogło z koniecznością zakupu nawozów przez większe gospodarstwa, nakierowane na produkcje roślinną, w odróżnieniu od mniejszych ekonomicznie wytwarzających nawozy we własnym zakresie.

Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

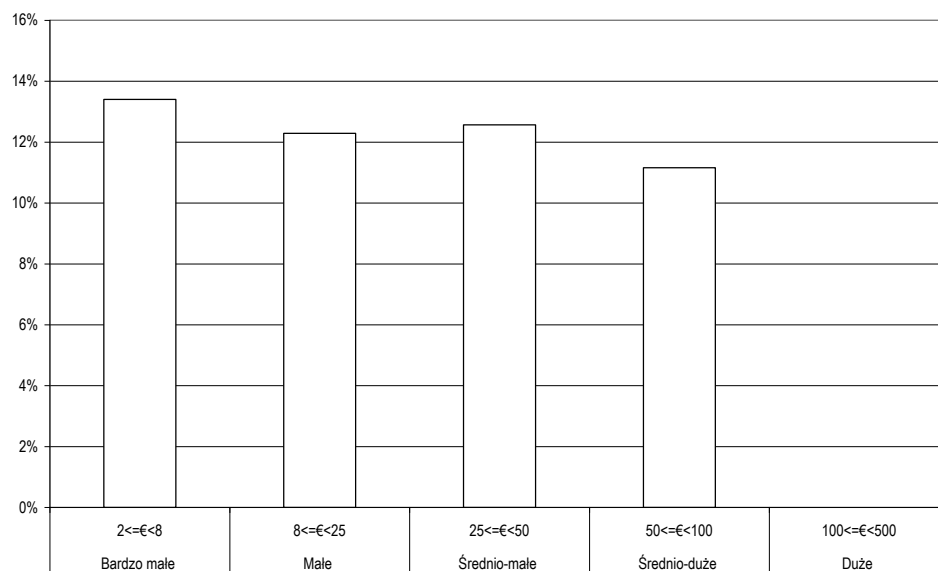
Koszty zużytych paliw i energii elektrycznej zmniejszały się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw; najwyższe były w gospodarstwach bardzo małych - 480 zł/ha, natomiast w gospodarstwach średnio-dużych kształtowały się na poziomie 241 zł/ha (patrz: Wykres 50).

Wykres 51   **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej**

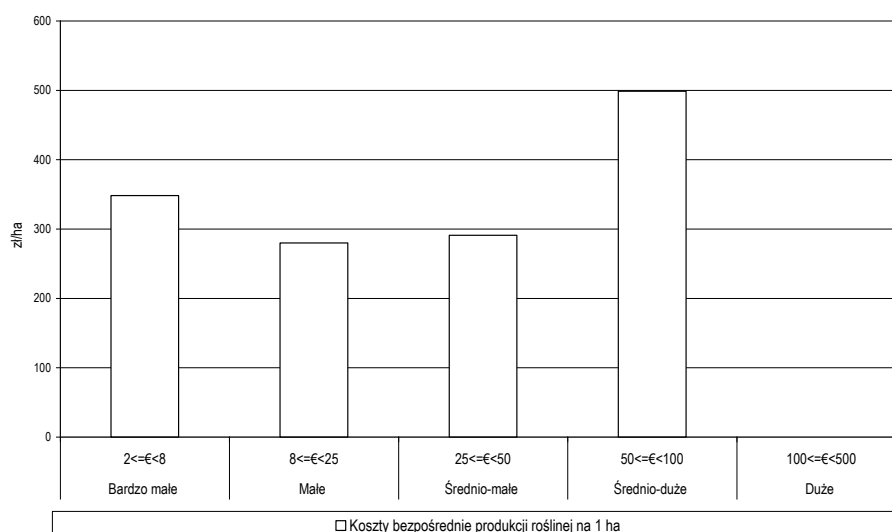
Wartość naliczonej raty amortyzacyjnej od posiadanego majątku stanowiła najwięcej (26%) w gospodarstwach bardzo-małych. Jej udział w wartości dodanej brutto zmniejszał się ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Dominujący udział amortyzacji w gospodarstwach bardzo małych jest najczęściej wynikiem przeinwestowania w stosunku do realizowanej produkcji (patrz: Wykres 51).

Wykres 52   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

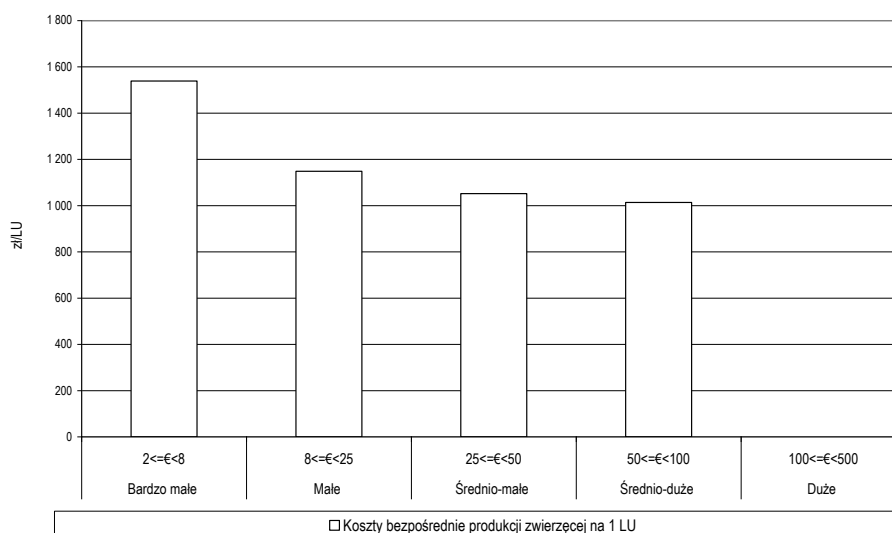
W 2012 roku koszty czynników zewnętrznych obciążały wartość dodaną netto na poziomie 11-13%. W największym stopniu dotyczyły gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 52).

Wykres 53 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

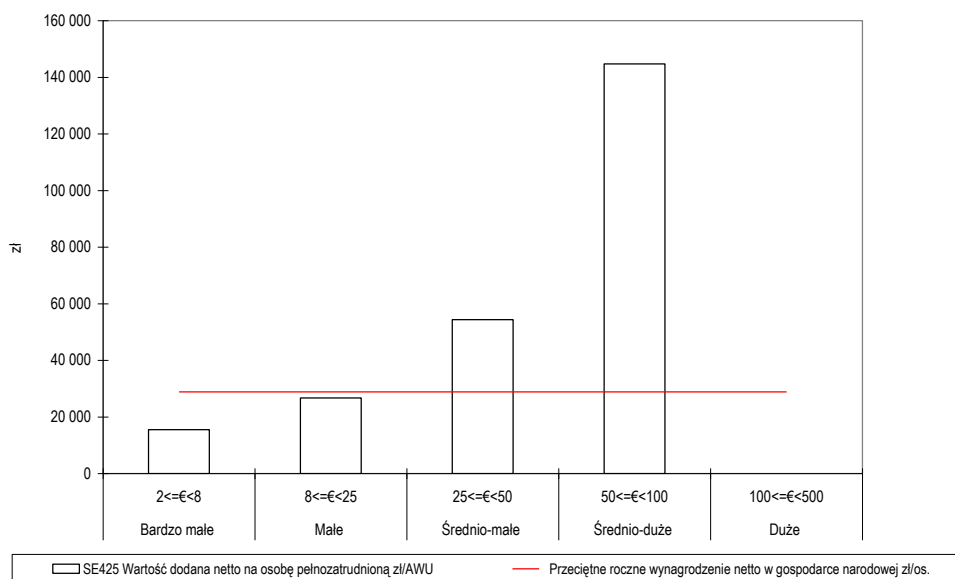
Z Wykresu 53 wynika, że w 2012 roku gospodarstwa pod względem poziomu kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej można podzielić na dwie grupy. Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 50 tys. euro SO ponosiły koszty produkcji roślinnej w granicach 280-350 zł, zaś w gospodarstwach powyżej tej skali (średnio-dużych) wydano średnio na 1 ha 500 zł (patrz: Wykres 53). Spowodowane to było przede wszystkim zakupem nawozów i środków ochrony roślin w tych gospodarstwach.

Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W przypadku kosztów produkcji zwierzęcej najwyższe poniesiono w gospodarstwach bardzo małych - ponad 1 500 zł/LU. Ze wzrostem wielkości ekonomicznej następował ich spadek. W gospodarstwach o średnio-dużych były one prawie o około 500 zł niższe (patrz: Wykres 54).

Wykres 55 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

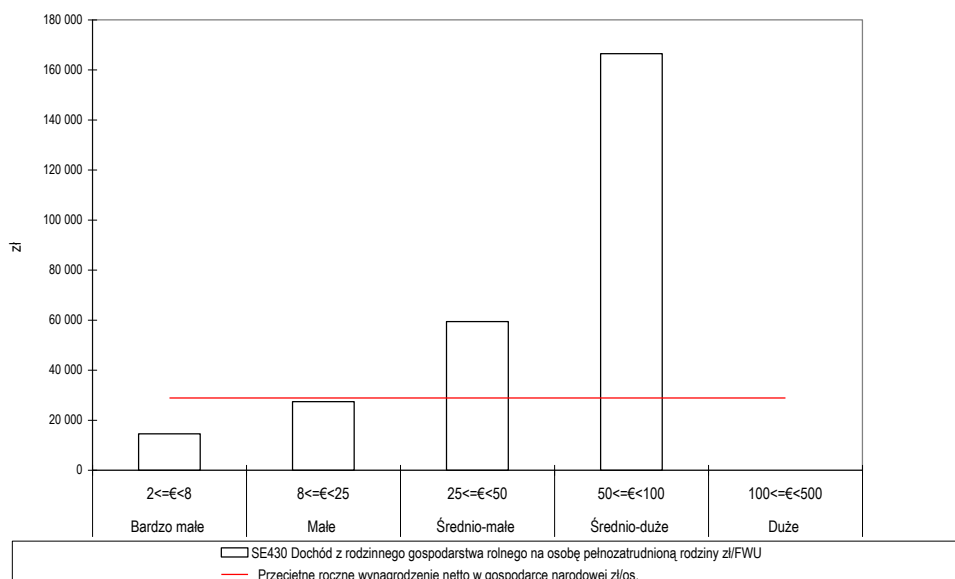
W 2012 roku gospodarstwa najstarsze ekonomicznie (bardzo małe i małe) wypracowały wartość dodaną netto na AWU na poziomie poniżej średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, która wynosiła 28 854 zł⁶. Taka sytuacja ekonomiczna była w głównej mierze skutkiem posiadania dużych zasobów pracy, a w rezultacie osiągnięcia niskiej wydajności pracy. W gospodarstwach średnio-dużych, w których średnia powierzchnia użytków rolnych była wielokrotnie wyższa osiągnięto na osobę pełnozatrudnioną prawie 145 tys. zł wartości dodanej netto, to jest 10-krotnie więcej niż w gospodarstwach bardzo małych (patrz: Wykres 55). Zaważyła na tym nie tylko wartość wytworzonej produkcji, poziom kosztów, ale w dużej mierze dopływ środków finansowych w postaci dopłat.

Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować dokonując analizy rozkładu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą. Gospodarstwa z dwóch najniższych klas wielkości ekonomicznej nie osiągnęły dochodu na FWU na poziomie średniej płacy netto w kraju. Zatem można skonkludować, że w 2012 roku poziom 25 tys. euro SO wielkości ekonomicznej był dla gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN wielkością graniczną dla uzyskiwania dochodu na FWU na poziomie co najmniej średniej płacy netto w kraju. Gospodarstwa z kolejnego przedziału ekonomicznego (średnio-małe) osiągnęły już dochód na FWU około 2-krotnie wyższy od średniej płacy krajowej (patrz: Wykres 56).

⁶ Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

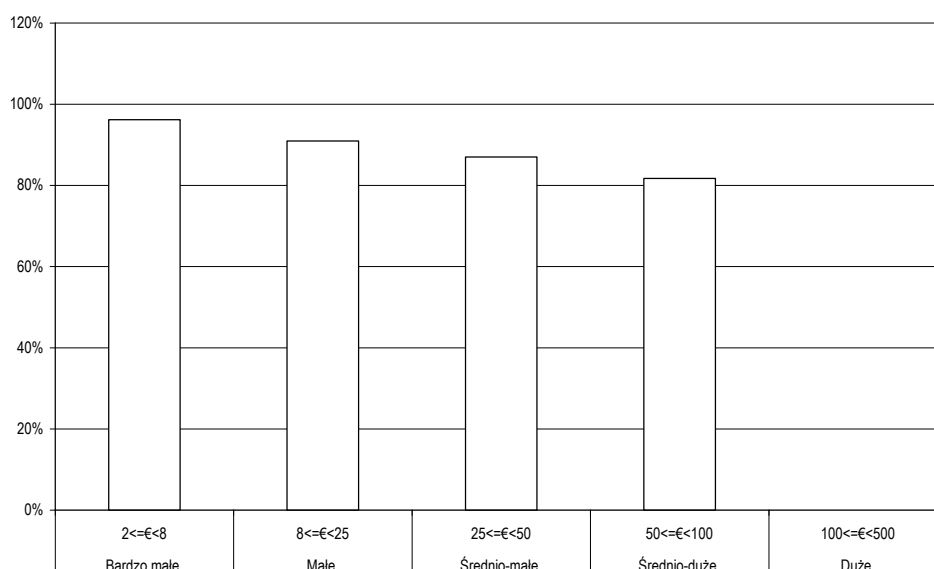

Wykres 56 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

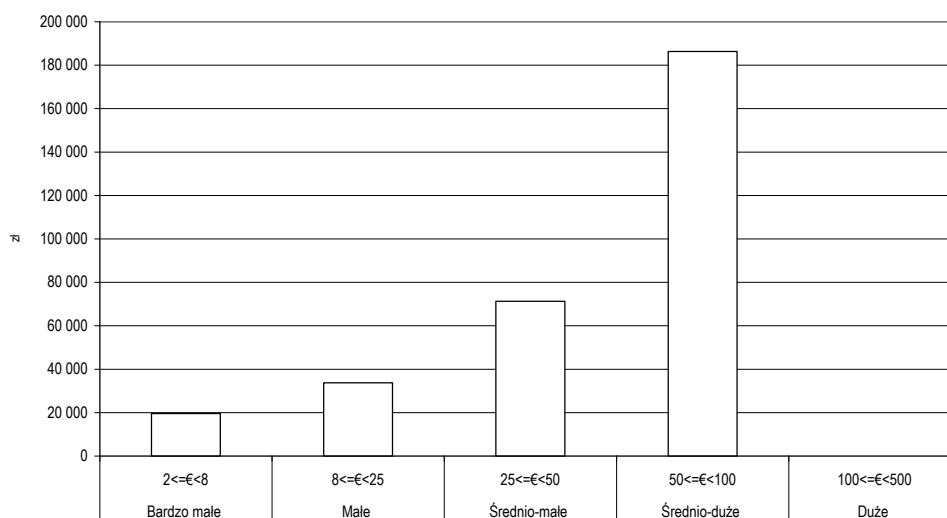
W dochodzie gospodarstw ekologicznych znajdujących się w bazie Polskiego FADN ogromną rolę odegrały dopłaty, rekompensując rolnikom utracone dochody w wyniku prowadzenia produkcji metodami ekologicznymi. Udział dopłat w dochodzie wynosił 96% w gospodarstwach najmniejszych ekonomicznie i malał w kolejnych grupach gospodarstw wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej do poziomu 82% w gospodarstwach średnio-dużych (patrz: Wykres 57).

Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

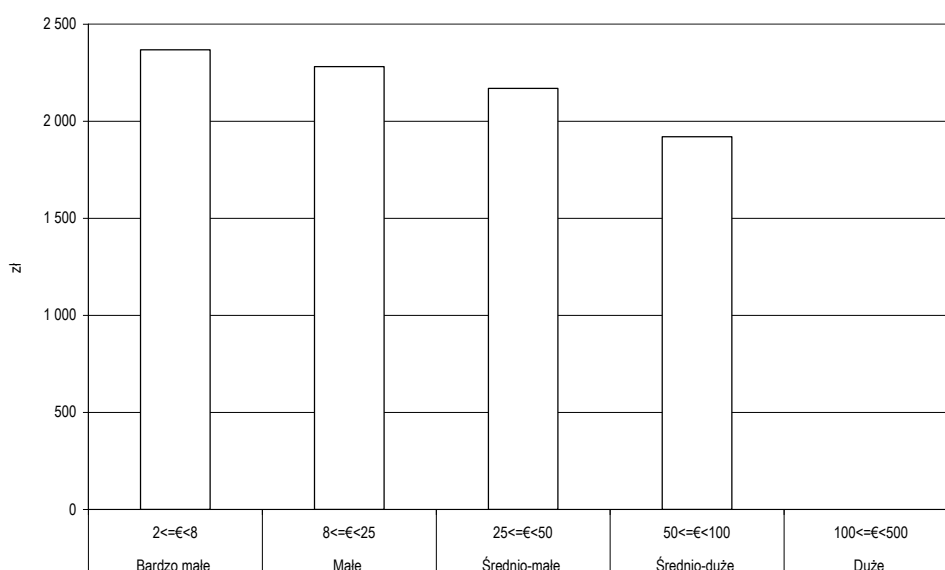
Przeptyw gotówki (1) wyrażający dochód pieniężny brutto rósł w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 58). Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej następował bowiem w gospodarstwach większy obrót coraz większymi kwotami pieniędzy. Ze wzrostem siły ekonomicznej łączył się na ogół przyrost zasobów ziemi, a ich ilość wyznaczała poziom pozyskanych dopłat, wpływających na konto. Stąd też w gospodarstwach średnio-dużych te przepływy były około 9-krotnie wyższe niż w bardzo małych.

Wykres 58 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej

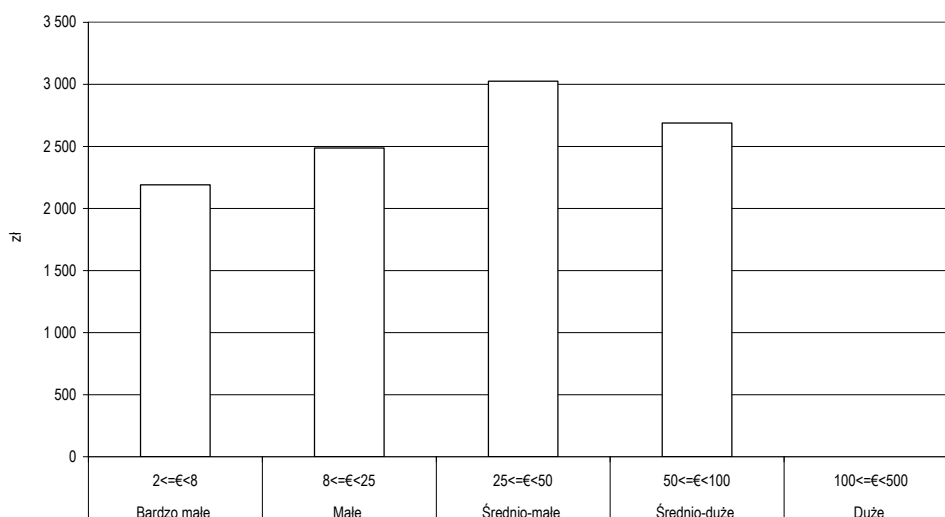
Wartość dodana netto stanowi o efektywności gospodarowania w danej grupie gospodarstw i jest źródłem finansowania czynników wytwórczych, niezależnie od tego czy są one własnością rolnika, czy są obce. W 2012 roku wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych wykazywała tendencję spadkową w kolejnych grupach gospodarstw o narastającej wielkości ekonomicznej. Dane (Wykres 59) wskazują, że najwyższą efektywnością gospodarowania wykazały się gospodarstwa najstarsze ekonomicznie (bardzo małe). Różnica w wartości na 1 ha UR między gospodarstwami bardzo małymi a średnio-dużymi wynosiła około 500 zł.

Wykres 59 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

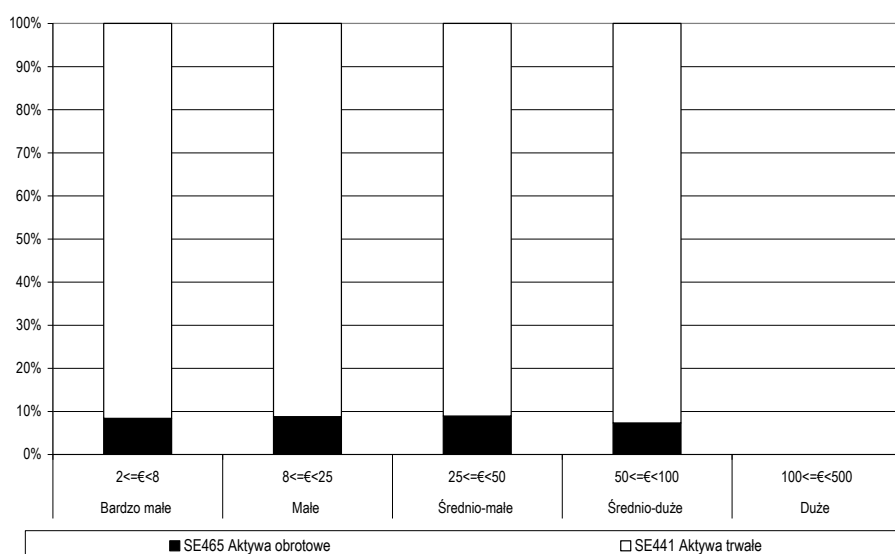
Inaczej kształtował się dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na jeden hektar własnych użytków rolnych. Od poziomu 2 200 zł w gospodarstwach bardzo małych wzrastał do poziomu 3 000 zł w gospodarstwach średnio-małych, po czym nastąpił jego spadek w gospodarstwach średnio-dużych. (patrz: Wykres 60). Najniższy był w gospodarstwach bardzo-małych, mimo najwyższej produktywności ziemi. Wynika to z opłacania bardzo niskich czynszów za ziemię dodzierżawioną w gospodarstwach większych ekonomicznie, a jednocześnie dających im przywilej pozyskania dopłat do działalności operacyjnej.

Wykres 60 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

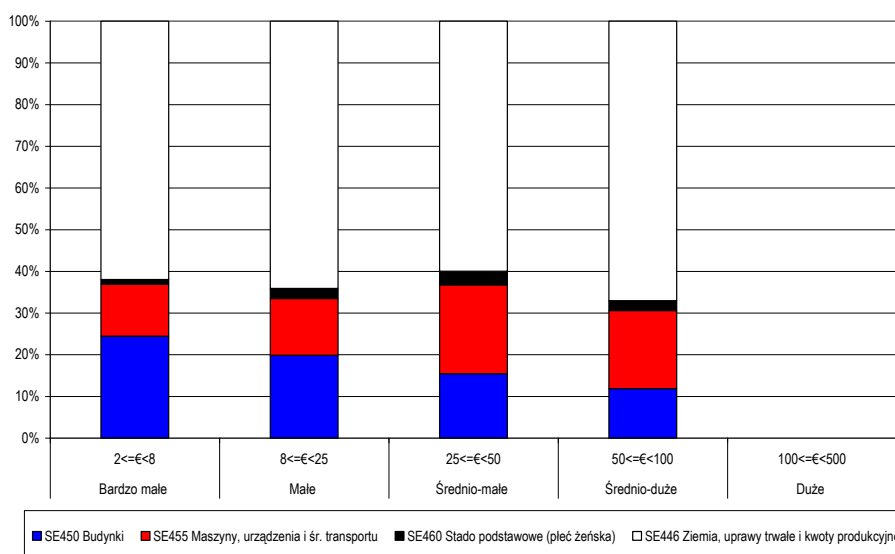

Wszystkie gospodarstwa ekologiczne znajdujące się w bazie Polskiego FADN w 2012 roku cechował dość podobny udział aktywów trwałych (91-93%) w strukturze aktywów ogółem, choć najwyższy był w gospodarstwach średnio-dużych. Tak wysoki wskaźnik udziału aktywów trwałych jest wynikiem dokonanej zmiany metody wyceny wartości ziemi własnej w 2009 roku. W strukturze aktywów trwałych poszczególnych grup gospodarstw wartość ziemi stanowiła 60-67%. Wraz ze wzrostem wartości SO określającej wielkość ekonomiczną gospodarstwa, malał udział budynków, natomiast wzrastał udział wartości maszyn i urządzeń technicznych, jak również stada podstawowego; przy czym odnotowano niewielki spadek udziału wspomnianych dwóch składników aktywów trwałych w gospodarstwach średnio-dużych (patrz: Wykres 61 i Wykres 62).

Wykres 61   **Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej**

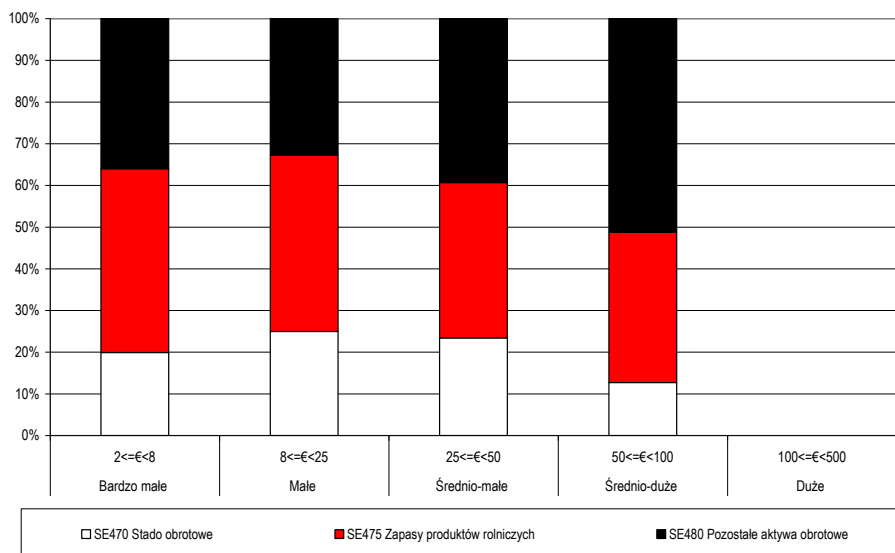

Wykres 62   **Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej**

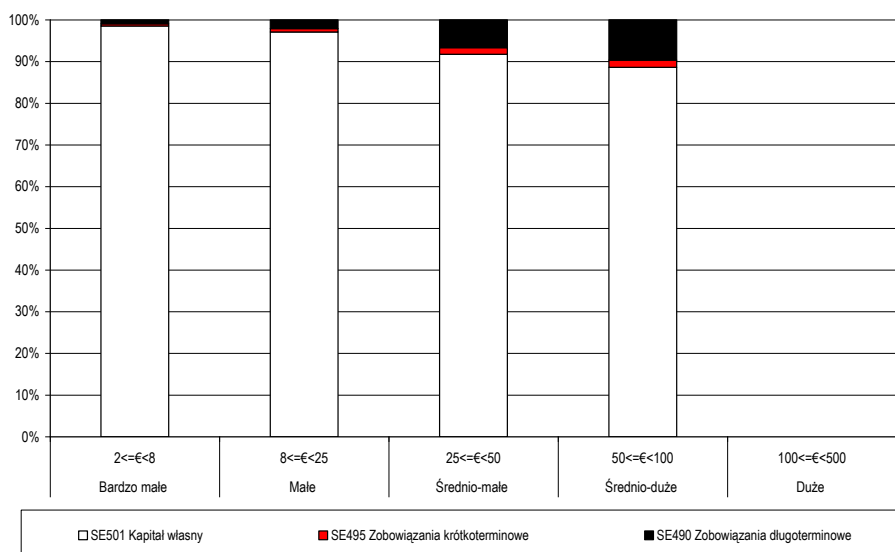

W strukturze aktywów obrotowych gospodarstw bardzo małych i małych dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych pozostałe aktywa obrotowe. We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej te dwa składniki stanowiły od 75 do 87% struktury aktywów obrotowych. Stado obrotowe miało największy udział w gospodarstwach małych (25%) (patrz: Wykres 63).

Wykres 63   **Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej**

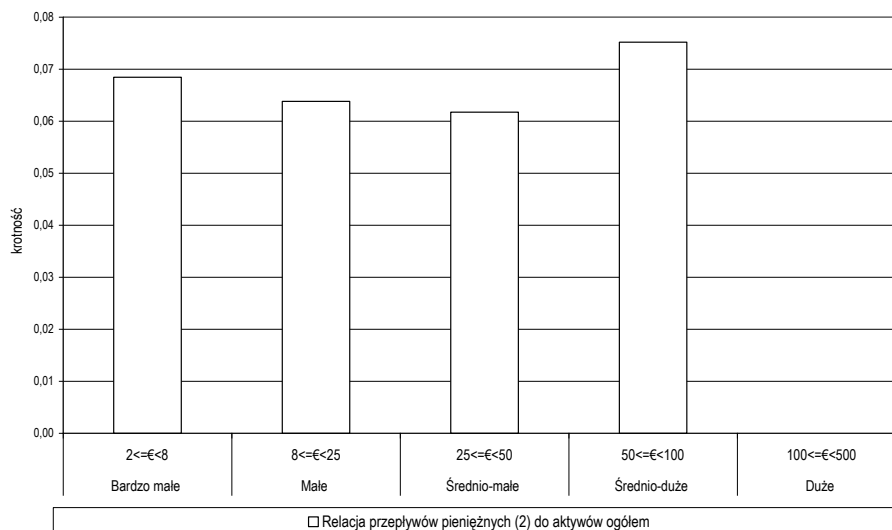

Wykres 64   **Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej**

W strukturze pasywów we wszystkich grupach wielkości ekonomicznej dominował kapitał własny (89-99% pasywów ogółem). Gospodarstwa wykazywały niską aktywność w zakresie pozyskiwania kapitału obcego, choć jak można zauważyć rosta ona w miarę wzrostu siły ekonomicznej. Można stwierdzić, że w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie rolnicy unikali zaciągania kredytów. Jedną z przyczyn takiego postępowania mógł być niski dochód i brak zdolności kredytowej. Zobowiązania w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. stanowiły jedynie 1,5% wartości pasywów, podczas gdy w gospodarstwach średnio-dużych kapitał obcy stanowił około 12% struktury pasywów. W kapitale obcym wszystkich grup wielkości ekonomicznej dominowało zadłużenie długoterminowe (65-85% zadłużenia ogółem) (patrz: Wykres 64).

Wykres 65 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Tempo zwrotu zaangażowanych środków pieniężnych w aktywa miało tendencję spadkową w trzech kolejnych grupach gospodarstw, poczynając od klasy najmniejszych ekonomicznie. W ostatniej grupie gospodarstw (średnio-dużych) nastąpił znaczący wzrost tego wskaźnika, co oznacza większą efektywność zwrotu pieniędzy ulokowanych w środkach trwałych tych gospodarstw (patrz: Wykres 65).

3.3. Wnioski

1. W 2012 roku w próbie Polskiego FADN było 315 certyfikowanych gospodarstw ekologicznych. W wyniku dokonanej klasyfikacji według 2 kryteriów zakwalifikowały się one do pięciu typów rolniczych i czterech klas wielkości ekonomicznej od 4 do 100 tys. euro Standardowej Produkcji (SO). W podziale na typy produkcji reprezentowane były uprawy polowe, uprawy trwałe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne oraz gospodarstwa mieszane.
2. Większość analizowanych gospodarstw ekologicznych (241) charakteryzowała niska wielkość ekonomiczna – od 4 do 25 tys. euro. Tylko 64 gospodarstwa miały potencjał ekonomiczny w przedziale 25-100 tys. euro i 10 gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO.
3. Pod względem specjalizacji produkcji najliczniej reprezentowane były gospodarstwa prowadzące chów zwierząt trawożernych (70), krowy mleczne (53) i uprawy polowe (50). Najliczniej występowały jednak gospodarstwa z mieszaną produkcją zwierzęcą i roślinną (108).
4. We wszystkich grupach gospodarstw sklasyfikowanych według wielkości ekonomicznej oraz w gospodarstwach z uprawami polowymi, trwałymi, produkcją mleczną i mieszaną uzyskano nadwyżkę produkcji nad poniesionymi kosztami. W 2012 roku tylko gospodarstwa prowadzące chów zwierząt trawożernych poniosły straty z działalności operacyjnej.
5. Najwyższą efektywność poniesionych kosztów uzyskano w gospodarstwach prowadzących uprawy trwałe, w których koszt wytworzenia 1 zł wartości produkcji wynosił niespełna 70 groszy. W gospodarstwach pogrupowanych według klas wielkości ekonomicznej najefektywniej produkowały gospodarstwa należące do klasy średnio-małych, w których wydano 83 grosze na złotówkę produkcji.
6. Produktywność ziemi w gospodarstwach pogrupowanych według typów produkcji wahała się od 1 500 zł (zwierzęta trawożerne) do 3 900 zł/ha (uprawy trwałe). Wśród pogrupowanych według wielkości ekonomicznej najwyższa była w gospodarstwach bardzo małych (3 500 zł/ha), a najniższa w gospodarstwach bardzo dużych (2 000 zł/ha). Intensywność produkcji z kolei wahała się od 1 600 do 3 000 zł/ha w gospodarstwach pogrupowanych według typów produkcji i od 2 000 do 3 200 zł/ha w gospodarstwach pogrupowanych według wielkości ekonomicznej
7. W gospodarstwach ekologicznych Polskiego FADN utrzymywał się tak jak w latach poprzednich dość niski poziom intensywności produkcji, a w tym niski poziom zastosowanych środków bezpośrednich na 1 ha. Wyrazem tego był też dość niski udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem.

8. Dość niska produktywność ziemi analizowanych gospodarstw ekologicznych powoduje, że dopłaty są często nieodzownym warunkiem ich funkcjonowania. W gospodarstwach sklasyfikowanych według wielkości ekonomicznej dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły od 82 do 96% wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. W przypadku typów produkcyjnych było to od 62% w gospodarstwach z uprawami trwałymi do 108% w przypadku zwierząt trawożernych, gdzie częściowo służyły pokryciu kosztów produkcji.
9. Najwyższy dochód (103 tys. zł) na osobę nieopłaconą w rodzinie rolnika uzyskano w gospodarstwach z uprawami polowymi, a wśród pogrupowanych według wielkości ekonomicznej w gospodarstwach średnio-dużych (166 tys. zł). W obydwu przypadkach wysokość dochodu była ściśle powiązana z obszarem użytków rolnych, umożliwiających rozwój produkcji oraz stanowiących podstawę do uzyskania dopłat, przyznawanych do powierzchni. W wielu gospodarstwach mniejszych obszarowo mimo przyznanych dopłat do działalności operacyjnej dochód na osobę nieopłaconą w rodzinie rolnika był niższy od średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (28 854 zł). Odnosiło się to do gospodarstw mlecznych oraz do gospodarstw małych i bardzo małych pod względem wielkości ekonomicznej.
10. Wyniki rachunkowości dla badanych gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN w 2012 pogrupowanych według wielkości ekonomicznej ukazały, że poziom 25 tys. euro SO stanowił wielkość graniczną dla uzyskanie dochodu co najmniej na poziomie średniej płacy netto w kraju.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB